KULTÚRA SLOVA

Populárnovedný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR
PhDr. Gejza Horák CSc.

VÝKONNÝ REDAKTOR
Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA
E. Bajzíková, V. Betáková CSc., PhDr. G. Horák CSc., PhDr. J. Horecký DrSc., I. Masár, J. Matejčík CSc., PhDr. J. Oravec CSc., K. Palkovič, prof. PhDr. J. Ružička DrSc., člen korešpondent SAV, J. Sabol, E. Smiešková, M. Urbančok

REDAKCIA
Bratislava, Klemensova 27

OBSAH

ROČNÍK 2 — 1968 — ČÍSLO 7

J. Ružička, Zákon o slovenčine 225

Hlasy o slove

Z. Dončová 229

Čítame Slovník slovenského jazyka 230

M. Majtán, Vážme si hodnoty 234

J. Holý, O jednom zo vzťahov predložky *v* a predložky *na* . 236

Diskusie

M. Martonová, Príspevok k terminológii terminológie . 238

I. Kabina, Poznámka o niektorých právnych termínoch . . 240

Rozličnosti

Iba maličkosti? I. Pišút . . . 242

Rok na dedine. G. Horák . . 244

Diskusia — diskuzia — diskúzia? G. Valkovičová . . 244

Zdieľať niečo s niekým? V. Betáková 245

Evanjelium svätého Matúša. J. Jacko 246

Správy a posudky

O prieskume hlásateľského prejavu v televíznom štúdiu Bratislava. Š. Michalus . . . 247

Kultúra slova v slovenskej judikatúre. Š. Sabol 248

O slovenčine jednej názvoslovnej normy. M. Marsinová 251

Spytovali ste sa

Trusty a koncerny. I. Masár . 253

Komplic. R. Kuchar 253

KULTÚRA SLOVA

ROČNÍK 2 — 1968 — ČÍSLO 7

Zákon o slovenčine

I

Dnes sa už všeobecne vie a verejne aj hovorí, že veci slovenského národa nie sú v našej republike riešené spravodlivo: slovenský národ nie je rovnoprávny s národom českým, hoci tieto dva slovanské národy sú rovnocennými piliermi spoločného štátu. Keď chceme riešiť postavenie slovenského národa v Československej socialistickej republike spravodlivo, povedzme aspoň tak, aby sa naplnil zmysel Košického vládneho programu, treba riešiť aj postavenie slovenčiny v spoločenskom a štátnom živote. Otázka našej národnej reči sa obchádzala i obchádza mlčaním, teda tak, ako je to povedzme aj v našej socialistickej ústave. To však je nesprávne, a to najmä preto, že slovenčina je jedným zo základných znakov (atribútov) slovenského národa, ba ako to jazykovedci tvrdia oddávna — slovenčina je základným znakom slovenského národa od jeho vzniku podnes. V našom prípade teda nijako nezaváži argument, že existujú národy so spoločným jazykom (napr. Nemci a Rakúšania používajú tú istú nemčinu ako národný jazyk), ba ani argument, že existuje aj národ s viacero jazykmi (napr. Švajčiari sú viacrečový národ). Novodobý slovenský národ má od začiatku svojej existencie ten istý reprezentatívny dorozumievací prostriedok — spisovnú slovenčinu. Bez spisovnej slovenčiny by sme boli ako rozviazaný snop: netvorili by sme národnú jednotu.

Národ je nositeľom národnej reči, používa ju pri sebarealizácii, opiera sa o ňu pri tvorení svojej kultúry. Tak ako národ nemôže existovať bez vlastnej reči, ani národná kultúra sa nemôže rozvíjať bez

národnej reči. Z tohto intímneho a bytostného spätia národa a národnej reči u nás vyplývajú jednak isté práva, jednak isté povinnosti národa voči vlastnej, národnej reči. Slovák má nedotknuteľné právo používať svoju reč a má výsostné právo rozhodovať o nej, ale súčasne má neodpustiteľnú povinnosť starať sa o ňu, podporovať jej rozvoj a v prípade potreby brániť ju v súlade s ostatnými znakmi národa (ako je spoločné územie, vlastná kultúra, národné hospodárstvo atď.). Tento dvojitý vzťah k vlastnej reči je všeobecný, platí pre každý národ, ale treba zdôrazniť, že v našom prípade povinnosti voči národnej reči sú nepomerne väčšie ako inde, lebo slovenčina je od počiatku podnes základným znakom nášho národa a v dôsledku toho aj terčom útokov a znevažovania. Zodpovednosť za slovenčinu leží na pleciach celého národa, padá na každého Slováka, hoci miera zodpovednosti za národnú reč nie je rovnaká pre každého príslušníka národa. Táto miera zodpovednosti je priamo úmerná spoločenskému zaradeniu človeka: čím vyššie je jeho miesto v celospoločenskom organizme, tým vyššia je aj miera jeho zodpovednosti za národnú reč, najmä za rozvoj a úroveň spisovnej reči. Z toho vychodí, že vedúci činitelia slovenskej kultúry, vedy a politiky nesú hlavnú zodpovednosť za rozvoj, kultúrnu úroveň a spoločenský zástoj spisovnej slovenčiny.

V súvislosti s obrodou našej spoločnosti treba aj v základných otázkach slovenčiny ako národnej reči rovnoprávneho národa v ČSSR urobiť nápravu. Pracovníci Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra za najkratšiu cestu nápravy pokladajú novelizáciu ústavného zákona našej republiky. Navrhujú vteliť do úvodných kapitol ústavného zákona tieto dve konštatácie:

a) ČSSR je štát dvoch rovnoprávnych štátotvorných národov, Čechov a Slovákov.

b) V ČSSR majú čeština a slovenčina úlohu rovnoprávnych štátnych jazykov.

Obidve tieto konštatácie sú pre usporiadanie základov našej republiky nevyhnutné; treba si len dobre uvedomiť, že rovnoprávnosť Čechov a Slovákov je základným pilierom nášho štátu, a preto je užitočné tento pomer formulovať pre všetkých jasne a jednoznačne.

II

Pri každej úvahe o ľudskej reči treba rozlišovať reč ako abstraktný súhrn prostriedkov (hlások, slov, väzieb) a pravidiel na ich tvorenie a používanie v praxi na jednej strane a potom samo používanie reči v konkrétnom spoločenskom styku na druhej strane. Je tu teda roz-

diel medzi systémom a jeho používaním. Tento rozdiel zdôrazňujeme aj pri úvahách o slovenčine v dnešnej spoločenskej situácii.

Uvedený rozdiel je dôležitý najmä preto, že súčasná spisovná slovenčina ako systém je vyvinutý a pružný dorozumievací prostriedok, ktorý plne vyhovuje všetkým požiadavkám moderného socialistického národa, kladeným na nástroj spoločenského styku a vyjadrovania. Dnes nemôžeme vyčitovať spisovnej slovenčine nijaký závažnejší nedostatok, lebo je súca nielen na kultúrne úlohy ako v minulosti, ale je súca aj na civilizačné a vedecké úlohy atď. Súčasná spisovná slovenčina znesie teda meradlá moderného spisovného jazyka.

V rečovej praxi je však situácia iná. Popri vynikajúcich prejavoch umeleckých, vedeckých a vôbec spoločenských sme dnes svedkami aj podpriemerných prejavov, písaných alebo hovorených textov, ktoré nijako nemožno hodnotiť ako primerané ich spoločenskému zaradeniu. To je mienka nielen jazykovedcov, ktorí z odborných príčin sledujú úroveň písaných a hovorených prejavov (ako sú literárne diela a články, slovesné programy rozhlasu, televízie, divadelné predstavenia ap.). To je aj mienka mnohých kultúrnych ľudí, ktorí poznajú silu správneho a krásneho prejavu na všetkých úsekoch nášho života a sú intímne spätí s národnou kultúrou.

Súhrnne možno teda konštatovať, že úroveň súčasnej spisovnej slovenčiny je dobrá, lenže nie všetci používame tento vyspelý nástroj primerane dobre. Preto hovoríme, že slovenčina je kultúrna vyspelá reč, ale že kultúra konkrétnych jazykových prejavov nie je na žiadúcej úrovni. Popri vynikajúcich miestach zisťujeme aj havarijné miesta na najrozmanitejších úsekoch spoločenského života: u verejných činiteľov, kultúrnych pracovníkov, publicistov, učiteľov atď. S týmto stavom sa nemožno uspokojiť: treba sa usilovať o nápravu, aby sa kultúrna úroveň rečovej praxe zdvihla vo všeobecnosti, no najmä aby sa z nej odstránili havarijné miesta.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra sa zapojil do tejto obrodnej práce jednak prieskumom praxe a poradenskou službou v okruhu jazykovej správnosti, jednak vypracovaním primeranej teórie spisovnej reči a jej kultúry. Dnes je už prístupný celý materiál z vedeckej konferencie z roku 1966, a to v zborníku *Kultúra spisovnej slovenčiny* (Vydavateľstvo SAV 1967). Na tejto konferencii sa formulovali a schválili *Tézy o slovenčine* ako výsledok poznania slovenčiny a tiež ako program na zveľaďovanie národnej kultúry.

Práca v oblasti kultúry reči sa rozvíja v nebývalej miere. Ľudia sa presviedčajú o tom, že jazykovedci vyvíjajú progresívnu činnosť, a podporujú ich. Pravda, táto práca má väčšie úspechy najmä preto, lebo vyviera z presvedčenia, že na poli národnej kultúry si každá vážna akcia vyžaduje nielen materiálne prostriedky a odborných pracovníkov, ale najmä ľudí s citlivým srdcom a národnou hrdosťou.

Toto presvedčenie priviedlo pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra na staroslávny Devín, aby dňa 22. apríla 1968 pri pamätnej tabuli svojich predchodcov porokovali o ďalších možnostiach práce v prospech kultúrneho rozvoja vlastného národa. Zrodil sa tu návrh vydať osobitný zákon o slovenčine, v ktorom by sa o nej slávnostným spôsobom vyhlásili základné fakty. Týmto deklaratívnym zákonom by sa doplnili a rozvili ustanovenia ústavy o rovnoprávnosti Čechov a Slovákov a ich jazykov v Československej socialistickej republike.

Je nepochybné, že takýto zákon o slovenčine by veľmi účinne pomáhal nielen zveľaďovať kultúru reči, ale aj rozvíjať národnú hrdosť našich ľudí. A národná hrdosť je kladná vlastnosť socialistického človeka, takže prejaviť túto vlastnosť vrelým vzťahom k materinskej reči je takisto progresívna vlastnosť povedomého občana socialistického štátu.

III

ZÁKON O SLOVENČINE

§ 1

Slovenčina je národná reč Slovákov a je jedným zo základných znakov slovenského národa.

Spisovná slovenčina tvorí podstatnú súčasť našej národnej kultúry.

§ 2

V Československej socialistickej republike má slovenčina rovnako ako čeština úlohu štátneho jazyka.

Používanie slovenčiny ako základnej úradnej reči je záväzné vo všetkých úsekoch verejného života na Slovensku.

§ 3

Za osudy a kultúrnu úroveň slovenčiny zodpovedá celá slovenská spoločnosť.

Všetci Slováci majú podporovať rozvoj slovenčiny, brániť a uplatňovať jej práva, používať vo verejnosti, úradoch a školách spisovnú reč, dodržiavať pritom jej pravidlá a starať sa o jej kultúru.

Prof. dr. JOZEF RUŽIČKA,
riaditeľ Jazykovedného
ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLASY O SLOVE

Reč je sprievodcom človeka vo všetkých oblastiach myslenia. Tento element, bez ktorého si život človeka nevieme predstaviť, sa neprestajne rozvíja. Človieča už v kolíske sleduje rozličným spôsobom rečový prejav. Nanana vyznieva nežne z materinských úst. Malému sa predstavuje existencia slova v patriarchálnej podobe a kráse. Pieseň, náročný rečový prejav dieťa uspáva, prináša radosť, a to celkom živelnú, keď malô začne pri jej tónoch rytmicky podupkávať nožičkami. Slovenské dieťa najmä v dávnych časoch trpko prežívalo svoje detstvo. Prečo? Pre rečové príčiny. Kolísky sa však nikto nemohol dotknúť. A vtedy, áno, škola, ktorá mala pritúliť prvá po matke, stávala sa neľútostnou macochou. Cudzí jazyk chcel po materinskej reči zaujať miesto. Sama som trpko pociťovala cudzotu tejto zátočiny. Odvádzali ma, vlastne odvláčali takmer násilne do cudzej školy. Celé dni som trpne a s nevyčerpateľnou zanovitosťou presedela bez slova v lavici. Atmosféra, vybičovaná priam do absurdnosti, neprepukla, pretože prichádzali odchody, každodenné, ktoré bývali najkrajším momentom dňa. Ako sme utekávali domov lačné po materinskom slove! Každý deň som borila nešťastnú hlavu do maminho lona a žiadala rozprávku. Vtedy sa všetko v detskej dušičke rozosmialo. Ťažký život s dvoma tvárami. Ten druhý, temný som striasla zo seba, len čo som vyšla z triedy. Po ceste som zamykala ústa na tisíc západov, i tu ešte sliedili cudzie uši. Domov. Detsky, potajme som sa zamykala do tohto sveta. Často, ak som ostávala sama, vychutnávala som rozkoš slova. So zatvorenými očami som sledovala postavy, čo sa mi preciedzali pred zrakom. Obludné, zlé som zaháňala a ak sa predsa len prešmykli cez myšlienkový obzor, vraveli cudzou rečou. A potom sa temné kamsi podelo. Všetko sa prelialo do slovenskej roviny. Aj škola skrásnela. Niesla som si pod pazuškou časopis, vlastne časopištek. Na jeho okraj som čmarigávala neumelé písačky. Keď sa tak po rokoch zamýšľam nad tým detstvom nedetským a vidím tú mladú sebavedomú riavu pred sebou, srdce sa mi zachveje. Chvála ti, mlaď naša hrdolíca!

A predsa ani po rokoch nezbavila som sa boľavých jám v cudzej škole prežitých. Najčastejšie sa mi vybavuje tieň cudzej školy, keď popostojím na ihrisku a načúvam štebot detských úst. Tíško si nahrádzam to zakazované, aspoň teraz. Kolo, kolo mlynské... alebo zahlušujem trpkosť hrdými slovami: Mojej matky reč je krásota...

Ešte prednedávnom som tak zboku, ako káže „generačný problém", zazerala na dlhé vlasy, na gitaru. Kajam, kajam sa! Mladosť! Mocnosť naša! Stojíš na poste, obrátená k slnku, so zdvihnutým prstom: Potiaľ a dosť! Usmievam sa ohúrená istotou. Možno mi ešte dakedy úsmev zamrzne na tvári, moja skeptická duša sa nevie zbaviť mátoh. Len ty, mladí naša, si úfnosť moja jediná. Gazduj múdro s hrivnami tak ťažko zachraňovanými, ty, ktorej skepsa ešte nestačila otráviť život.

ZLATA DÔNČOVÁ

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra: J. Doruľu, L. Dvonča, F. Kočiša, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.[1]

dohadzovač (dohadzovačka) — SSJ uvádza ako spisovné slovo s významom „sprostredkovateľ (napr. predaja, kúpy, služby, manželstva)". Tak sa uvádza aj sloveso *dohadzovať* v príslušnom (v SSJ prvom) význame. Poznačuje sa pri ňom, že je pejoratívne. Pri slove *dohadzovač* sa pejoratívnosť obmedzuje slovom *často.* O spisovnosti týchto slov možno pochybovať alebo treba aspoň naznačiť, že v spisovnej slovenčine nie sú úplne adaptované. Situácia okolo nich je však natoľko pozoruhodná, že pokladáme za potrebné venovať im podrobnejší rozbor.

Nápadný je predovšetkým rozpor medzi tým, čo o slovách *dohadzovač, dohadzovačka, dohadzovať* hovoria slovníky, a tým, čo možno usúdiť z dokladového materiálu.

Výskyt uvedených slov v príslušnom význame sa nám v nárečiach overiť nepodarilo. Ide so všetkou pravdepodobnosťou o prevzatie z češtiny. Usudzujeme tak napriek tomu, že tieto slová bez akejkoľvek diskriminujúcej poznámky (i bez poznámky o pôvode) uvádzajú — Bernolákom počnúc — skoro všetky doterajšie slovníky. Pretože v údajoch sú isté rozdiely, preberieme si ich postupne.

A. Bernolák uvádza slová *dohadzovač, dohadzovačka, dohadzovať* i

[1] Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle minulého ročníka nášho časopisu.

dohodiť.[2] V Loosovom slovníku sú slová *dohadzovač/dohadzovateľ, dohadzovateľka.* V Kálalovom slovníku niet slov *dohadzovač, dohadzovať.* Slovo *dohadzovač* sa však uvádza v hesle *dohodca* takto: *dohodca* v. (= vedľa) *dohadzovač.* Potom však v Českom ukazovateli pri slove *dohadzovač(ka)* sa na toto heslo neodkazuje. Odkazuje sa na heslá, v ktorých sa uvádzajú tieto ekvivalenty: *kufár, kupčiar, nadhadzovač* (v oblasti kúpy a predaja), *nahovárač* (v oblasti sprostredkovania manželstva), *šikovnica, šikovníčka* (sprostredkovanie práce). Tvrdého slovník uvádza slová *dohadzovač, dohadzovačka*; v hesle *dohadzovať/dohodiť* je výklad „až k cieľu hodiť; pomôcť k niečomu". Ide vlastne o dva významy. Na prvý sa doklad uvádza, druhý sa nedokladá. V slovníku A. Jánošíka — E. Jónu sa uvádza *dohadzovač* (i *dohadzovačka)* vo význame „sprostredkovateľ (predaja, manželstva)", ale sa nedokladá. Sloveso sa v príslušnom význame neuvádza.

Slová *dohadzovať, dohadzovač* uvádzajú aj PSP z r. 1931 a 1940 (vo vydaní z r. 1931 je pri slovese v zátvorke poznámka „napr. na jarmoku"); od vydania r. 1953 sa sloveso neuvádza. Slovo *dohadzovač* uvádza aj Právnický terminologický slovník (SAV 1952; je už v slovníku Fajnora a Zátureckého z r. 1923). Je aj v Zaunerovej Praktickej príručke slovenského pravopisu (Obzor 1966).

Podľa toho, ako sa slová *dohadzovať, dohodiť* a *dohadzovač* v uvedených (často normatívnych) príručkách spracúvajú, by sa zdalo, že je ich miesto v našej slovnej zásobe pevné. Doklady zo slovníkovej kartotéky však ukazujú, že to tak nie je: ide tu o pomerne čerstvé prevzatie z češtiny a na základe istej systémovej asymetrie možno uvažovať o ich neúplnej adaptovanosti v spisovnej slovenčine:

1. Je nápadné, že na slová, o ktorých je reč, je dokladov jednak málo, jednak — okrem jediného — sú to doklady nové, hoci by sa podľa uvedených príručiek zdalo, že majú v slovenčine dlhú tradíciu. Zarážajúce je aj to, že z obdobia realizmu nemáme ani jediný doklad, hoci je známe, že v dedinskom prostredí, z ktorého čerpal, na predaj, kúpu a iné príležitosti, pri ktorých sa sprostredkovanie uplatňovalo, nebolo núdze. Dokladový materiál je takýto:

Na slovo *dohadzovač* máme dva doklady, na prechýlenú podobu *dohadzovačka* päť. Z toho je z beletrie iba jeden doklad, z publicistiky je ich päť a z odbornej literatúry jeden. Časové rozloženie je takéto: jeden doklad je z r. 1867 (Sokol), ostatných šesť je z rokov 1949—1964.

Na sloveso *dohadzovať* máme iba dva doklady z r. 1952 a 1960.

---

[2] Podľa latinských ekvivalentov, ktoré uvádza Bernolák *(procurator, conciliator, concilio)* sme v Kamaldulskom slovníku z r. 1763 našli napr. takéto výrazy: *zaopatrowač, ssafjár, uradnjk; agere per procuratorem* — skrze ginsseho wykonati pracu; smerec, uspokognjk, prostrednjk; smerugem, uspokogugem, srownáwám, zdnocugem.)

Za údaje ďakujeme kol. J. Skladanej.

Podľa toho v čase, keď sa do SSJ koncipovalo heslo *dohadzovať*, nebolo v materiáli na význam „sprostredkovať" ani jedného dokladu. Zrejme preto sa teda tento (v SSJ druhý) význam nedokladá a uvádza sa iba na základe predchádzajúcich slovníkových údajov a možno aj na základe toho, že k deverbatívu *dohadzovač* sa sloveso *dohadzovať* logicky predpokladá.

2. Systémovú asymetriu, ktorá svedčí o neúplnej adaptovanosti spomínaných slov v slovenčine, vidíme v tom, že nemáme ani jediný doklad na dokonavý tvar *dohodiť* vo význame „sprostredkovať". Podľa zbežného prieskumu sa navyše spojenia typu *dohodiť niekomu murára, lacný pozemok* a pod. jednoznačne ukazujú ako nereálne, umelé. Zo slovníkov, ktoré sme uvádzali vyššie, príklady uvádza iba Bernolák (*Prosil ma, abich ho dohodil do služby. Ga gim dohodím murára.*). Význam „sprostredkovať" pri slovese *dohodiť* neuvádza ani slovník. A. Jánošíka — E. Jónu, ani SSJ. V češtine je tento význam slovesa *dohoditi* bežný (p. napr. Slovník spisovného jazyka českého, Praha 1960; už v Jungmannovom slovníku je dostatočný počet dokladov[3]).

Záver. Podľa rozboru sa ukazuje, že slová *dohadzovač, dohadzovačka* a *dohadzovať* v uvedenom význame sú v spisovnej slovenčine čerstvými prevzatiami z češtiny a že možno pri nich hovoriť o neúplnej adaptovanosti. Tieto skutočnosti bolo treba primerane zaznačiť aj v SSJ. Myslíme, že je vhodné označovať ich ako knižné.

Pri úvahe o potrebnosti týchto slov v spisovnej slovenčine nezaujímame záporné stanovisko. To najmä preto, že v slovenčine okrem slova *sprostredkovateľ* niet zhrnujúceho pomenovania. To je však významovo širšie (netýka sa iba sprostredkovania v oblasti kúpy a predaja, v oblasti manželstva a zamestnania) a navyše nie je so slovom *dohadzovač* štylisticky rovnocenné.[4] Ukazuje sa, že v slovenčine (najmä v nárečiach) jestvujú (resp. jestvovali) na označovanie sprostredkovania a sprostredkovateľa v jednotlivých oblastiach rozličné pomenovania a zhrnujúceho niet. Vidno to aj z ekvivalentov, ktoré sme k slovu *dohadzovač* uviedli z Kálalovho slovníka.[5] Zo slovies možno ako

[3] Napr. *Dohoditi komu dílo = Arbeit zuwenden; On mi to dohodil = dopomohl mi k tomu; Dohoditi někoho do služby, dohoditi někomu služebnjka, zednjka; Ničemnau věc komu dohoditi.*

[4] V slovenčine sa pociťuje pejoratívnosť (zaznačuje aj SSJ); v češtine ide o štylisticky nepríznakové slovo (p. napr. Slovník spisovného jazyka českého, Praha 1960). V staršom Ottovom náučnom slovníku (Praha 1893) sa však naznačuje, že ide o ľudové slovo: „v mluvě lidové sluje, kdo zprostředkuje stále a za úplatu (po živnostensku) uzavírání smluv, např. smluv svatebních a statků, smluv čeledních..."

[5] Podľa informácie kol. I. Masára sa v okolí Topoľčian sprostredkovateľ kúpy a predaja (statku) označuje slovom *cenzár*. Dvojica *cézár/cenzár* sa podľa informácie J. Matejčíka nachádza aj v novohradských nárečiach (Málinec).

ekvivalenty k *dohadzovať* uviesť napr. *pošikovať niekomu niečo, niekoho* (SSJ uvádza ako hovorové so spojeniami *pošikoval mu ženu, pošikoval mu robotu*), *šikovať niekomu niečo, niekoho* (SSJ uvádza ako tretí význam slovesa *šikovať*[1]; hodnotí ho ako hovorové a dokladá vetou od F. Hečka: *Magdaléne š i k u j ú hneď niekoľko ženíchov*). Do hovorovej vrstvy by sme zaradili aj sloveso *prihrať niekomu niečo, niekoho* vo význame „sprostredkovať". SSJ tento význam slovesa *prihrať* neuvádza.

dohán — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Máme naň v našom materiáli okolo osemdesiat dokladov. Zreteľnú prevahu majú doklady od starších autorov (najmä Kukučín, Timrava, Vansová, Rázus), ktorí vo svojich dielach spracúvajú dedinskú tematiku (z novších ho majú napr. Hronský, Chrobák, Lazarová). Z toho však nevyplýva, že slovo *dohán* je nespisovné. Je to spisovné slovo neterminologickej povahy, typické pre umeleckú literatúru s dedinskou tematikou. Z mechanického posúdenia počtu starších a novších dokladov by sa dalo pomýšľať aj na príznak zastaranosti. Myslíme však, že menší výskyt v novších dokladoch (alebo zmenšovanie sa výskytu smerom k súčasnosti) možno chápať aj ako odraz ubúdania dedinskej tematiky v našej literatúre (pravda, treba zarátať aj tlak, ktorý vyvíja bežnejšie a aj terminologicky fungujúce slovo *tabak*).[6]

dochvíľny — SSJ uvádza ako nepríznakové spisovné slovo. Doklady upozorňujú na to, že v spisovnej slovenčine ide o nové slovo (v doterajších slovníkoch sa neuvádzalo, PSP ho uvádzajú od vydania r. 1953) prevzaté z češtiny.[7] Pozoruhodné je — a práve preto o slove *dochvíľny* pokladáme za potrebné hovoriť —, že sa naň z pomerne krátkeho časového rozpätia zhruba štyridsiatich rokov v našej kartoté-

---

[6] Niektoré doklady však ukazujú, že sa slovo *dohán* predsa len schválne použilo na archaizovanie. Napr. doklad od P. Karvaša (ide o súčasnú tematiku a hovorí sa o byte profesora Môcika zariadenom staromódnym nábytkom): *Povoniaval tu starý plyš a d o h á n.* V doklade od Ľ. Zúbka ide o historickú tematiku (z priamej reči Laskomerského): *Raz som mal s financami vážnu robotu, keď mi istý handelec priniesol za liečenie pakeľ d o h á n u a potom vysvitlo, že d o h á n bol pašovaný.*

[7] Aj v češtine ide podľa všetkého o novšie slovo. Příruční slovník jazyka českého I (Praha 1935—1937) ho dokladá autormi, ktorí písali okolo r. 1900 (I. Hermann, K. Klostermann, M. A. Šimáček). V dodatočnej informácii, za ktorú ďakujeme dr. A. Stichovi z Ústavu pro jazyk český, sa vraví toto: „První doklady jsou z překladu Bible pořízených Františkem Sušilem v šedesátých letech (1865 Evangelium sv. Lukáše: *dochvilný* a *dochvilně,* 1864 Evangelium sv. Matouše: *dochvilně,* 1869 Skutky apoštolské: *dochvilně*). Pak není doloženo, až na přelomu století se objevuje řada dokladů z I. Hermanna (jednou *dochvilný* — 1902 Ztřeštěné historky; čtyřikrát *dochvilně* — z toho dvakrát 1896 Otec Kondelík a ženich Vejvara). Pak už je řada víceméně souvislá: *dochvilně:* 1910 M. A. Šimáček, *dochvilný:* 1906 J. Merhaut, 1907 R. Svobodová, 1908 J. Vrchlický a J. K. Šlejhar atd.; *dochvilnost:* 1910 M. A. Šimáček, 1913 A. Jirásek, K. Klostermann atd.

ke nazbieral dosť veľký počet dokladov: 21 (dochvíľny 11, dochvíľne 4, dochvíľnosť 6). Zaujímavé je aj rozloženie dokladov vnútri tohto štyridsaťročného úseku: prvý doklad máme z r. 1934, ostatné (20) sú v rozpätí od 1940 do 1964 a z nich absolútna väčšina je z rokov 1950—1964 (17). Väčšina dokladov je z publicistiky a administratívy, z umeleckej literatúry máme 7 dokladov. Tieto podrobnejšie štatistické údaje uvádzame najmä preto, aby vynikla rýchlosť, ako sa toto prevzaté slovo v slovenčine ujalo (najmä roky 1950—1964; pravda, tieto časové údaje treba chápať relatívne, sú iba približné). Myslíme, že príčiny, pre ktoré sa slovo *dochvíľny* v slovenčine tak rýchlo udomácnilo, neboli iba v jednoduchom kontakte s češtinou. Vidíme ich predovšetkým v tom, že slovo *dochvíľny* je oproti synonymu *presný* významovo užšie, vzťahuje sa iba na čas.[8] Tak vznikla možnosť diferenciácie (napr. veta *To je presný človek* nie je natoľko jednoznačná ako *To je dochvíľny človek* — iba ak by sme sa vyjadrili inak: *On chodí — príde, robí, urobí niečo — vždy načas* ap.). Myslíme však, že v SSJ nemala chýbať zmienka o českom pôvode slova *dochvíľny* a poznámka, že v slovenčine ide o knižné slovo.

Vážme si hodnoty

MILAN MAJTÁN

Každý človek má citový vzťah k rodnému kraju, k dedine alebo mestu, kde prežil detstvo, mladosť, kde žije a prežíva s radosťami a starosťami každodenné i slávnostné chvíle svojho života. Máme svoj kraj radi, aj keď niektorí neradi o tom hovoríme. Túžime poznávať a obdivovať neznáme kraje, veľké mestá, ale ešte radšej sa vraciame domov, lebo napokon doma sme len doma, to je náš kraj, naša dedina, naše mesto, naša hora, náš potok, doma je všetko naše, naše v tom najlepšom zmysle slova.

A keď sa zamyslíme nad všetkým okolo seba, premietame pohľadom alebo zo spomienok všetky tieto krásy znova a znova, živo si pripomíname minulosť i zasnívame o budúcnosti — je nám dobre. Aj nás zabolí, keď si spomenieme, že košatú hrušku na medzi, pod ktorú sa na jeseň schádzali deti z celého dolného konca na hniličky, zo-

[8] Treba však pripomenúť, že prídavné meno *dochvíľny* (a odvodeniny) nemožno použiť namiesto synonyma *presný* v každom prípade, keď ide o presnosť v čase (napr. v súvise s príchodom alebo odchodom vlaku).

ťali, že na pažiti, po ktorej sme behali za loptou, stojí družstevná sýpka, ale taký je život, ten sa nedá zastaviť. Zavše pritom, či chceme, či nechceme, zauvažujeme i nad tým, prečo sa ten kopec, tá rieka, tá dolina, dedina, lúka, pole, studnička tak volá a nie inak, podľa čoho asi sa tak volá, či sa tak volala aj pred sto, pred tristo rokmi, či a ako tu pred storočiami žili ľudia, či na mieste dnešnej vinice rozprestieral sa tu hustý prales a miesto zelenej pažite, na ktorej práve ležíme, bolo koryto rieky, ktorá dnes tečie o celý kilometer ďalej — tie myšlienky a nápady nikto nespočíta, obrazy, ktoré utvorila naša obrazotvornosť, nikto nenamaľuje.

Názvy polí, lúk, viníc, pasienkov, hájov, lesov, studničiek, potokov, jaskýň, brál, hradných zrúcanín a iných neosídlených zemepisných objektov sú obyčajne rovnako ako názvy obcí, osád a iných sídelných objektov výrečne hovoriacimi svedkami a pamätníkmi histórie kraja, pamätníkmi o živote tam žijúcich ľudí z dávnej i nedávnej minulosti. Chotárne názvy často môžu veľa povedať o pôvode a o histórii obyvateľov, o dávnych formách hospodárenia a spôsobe života a sú v mnohých prípadoch cennými dokumentami aj o jazyku našich predkov. Každý jazyk a teda aj naša slovenčina sa ustavične vyvíja, zdokonaľuje, obohacuje sa novými slovami, ale súčasne zanikajú niektoré staršie slová, postupne ustupujú zo slovnej zásoby. Niektoré slová menia svoj význam, strácajú staršie významy a nadobúdajú nové. Viaceré slová v priebehu storočí zo slovnej zásoby slovenčiny vypadli, uchovali sa však v chotárnych alebo iných zemepisných názvoch. Tak napr. slovo *chríb* by sme darmo hľadali v slovníčku Pravidiel slovenského pravopisu alebo v Slovníku slovenského jazyka. A predsa sa niekoľko desiatok malých pahorkov a vyvýšenín na okolí Trenčína, Topoľčian a Nitry, ba aj pri Dolnom Kubíne nazýva *Chríb* alebo *Hríb.* Ale s hríbami tento názov nemá nič spoločné. Slovom *chríb* sa označovali a nazývali vyvýšeniny v teréne, nízke kopce, pahorky; pôvodný starý význam slova súvisí so slovami *hrb, pahrbok, chrbát,* a aj keď slovo ustúpilo z používania a postupne ho nahrádzali slová *kopček, vŕšok, pahorok, pahrbok,* uchovalo sa v zemepisných názvoch ako vlastné meno. Jeho význam sa dnes už bezprostredne neuvedomuje, slovo *Chríb* sa už používa iba ako zemepisný názov, podobne ako názvy *Magura, Minčol* ap.

Väčšina z nás by nevedela povedať, ako dostali názvy všetky tie *Čierťaže, Črchle, Molvy, Úplazy, Príslopy, Pute* a *Putiská, Pirte, Briština* ap., prečo sa *Chríby* nenachádzajú na východnom Slovensku a *Grúne* na okolí Bratislavy, Trenčína, Topoľčian a Nitry.

Výskyt niektorých názvov závisí od členitosti terénu, iné súvisia s pohybmi obyvateľstva, s ich spôsobom života a v neposlednej miere s rečovými a nárečovými pomermi.

Súčasný obrodný proces v našej spoločnosti oživil záujem o slovenské národné veci, vo verejnosti rastie živý záujem o našu národnú kul-

túru, o národné a kultúrne pamiatky a hodnoty a utvára sa aj lepší vzťah k nášmu materinskému jazyku a jazykovej kultúre.

Názvy obcí a osád, rovnako ako chotárne názvy, aj keď si to vždy všetci neuvedomujeme, majú neobyčajnú kultúrnohistorickú cenu, predstavujú veľké národné hodnoty. Niektoré chotárne názvy, najmä názvy menších častí chotára po rozoraní medzí strácajú postupne svoju pomenúvaciu funkciu a prestávajú sa používať. Aby sa uchovali pre národ a mohli vydať ďalšie svedectvá o našej histórii, organizujeme v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV ich súpis z celého územia Slovenska. Spolupracujú pritom stovky učiteľov, budúcich učiteľov (poslucháčov pedagogických fakúlt), kňazov, funkcionárov JRD a MNV a zaslúžia si verejné uznanie a vďaku za nezištnú prácu pri uchovaní týchto hodnôt. Za necelé dva roky sa zozbierali chotárne názvy skoro z polovice slovenského územia. Radi by sme uvítali ďalších spolupracovníkov z radov čitateľov Kultúry slova.

* * *

Na stránkach tohto časopisu budeme písať o niektorých zemepisných názvoch, vyložíme vám ich význam i kultúrnu hodnotu. Možno sa pozastavujete nad niektorými zaujímavými názvami zo svojho okolia. Napíšte nám o nich!

O jednom zo vzťahov predložky v a predložky na

JÁN HOLÝ

Stáva sa, že pod vplyvom nedostačujúceho poznania jazykovej skutočnosti alebo pre čisto subjektívne hľadisko z dvoch gramatických foriem (väzieb) uprednostňujeme a za správnu uznávame len jednu. Pritom zabúdame na hlbšiu analýzu problému a na zistenie, či dve odlišné väzby majú v jazyku aj dve odlišné funkcie.

V tomto príspevku mi ide o významovú odlišnosť predložkových väzieb *na škole* a *v škole.* Zistil som totiž, že korektor časopisu Slovenský jazyk a literatúra v škole opravil mi výraz *jazyková výchova na ZDŠ* na výraz *jazyková výchova v ZDŠ.*

Zo slovenskej beletrie mám v súvislosti s touto problematikou niekoľko výpiskov (Timrava, Kukučín, Hronský). Na základe vlastného jazykového vedomia a dokladov z umeleckej literatúry sa nazdávam, že vo výrazoch *mať v byte zlodeja* a *mať na byte zlodeja, pracovať v škole* a *pracovať na škole* a pod. ide o dve odlišné významové funkcie.

Väzbou *v(vo)* plus lokál sa okrem iných významov vyjadruje aj logická funkcia existencie v uzavretom priestore. Vo výrazoch *mať v byte zlodeja, pracovať v škole* a pod. ide o to, že sa byt, škola atď. pokladajú za objekty, v ktorých priestore niečo prechodne alebo trvalo existuje.

Väzbou *na* plus lokál sa v týchto prípadoch nevyjadruje existencia v uzavretom priestore, teda priestorový význam, ale abstraktný, právny vzťah k istému objektu, k istej inštitúcii.

Vo výraze *mať zlodeja na byte* nejde o to, že by zlodej bol v byte práve v čase realizovania výpovede, ale že istý objekt je prechodne jeho právne zabezpečeným bytom. Vo výraze *pracovať na škole* sa nevyjadruje to, že niekto je v budove školy práve v čase výpovede, ale to, že niekto je právne spätý so školou, nie však s budovou školy, ale so školou ako inštitúciou, a že v čase výpovede nemusí byť práve v budove školy.

Problém je v tom, že niektoré podstatné mená majú raz význam konkrétneho stavebného objektu, uzavretého priestoru, inokedy sú názvami právnych inštitúcií. V takých prípadoch treba väzby s predložkami *v* a *na* dôsledne rozlišovať, a nie stotožňovať, alebo dokonca jednu z väzieb pokladať za nesprávnu. To by bol prejav neodborného a škodlivého ochudobňovania a splošťovania jazyka.

Na druhej strane niektoré substantíva sú iba pomenovaniami právnych inštitúcií alebo iných abstraktných javov. V takých prípadoch sa uplatňuje len väzba *na* plus lokál (napr. *pracovať na ministerstve, zúčastniť sa na slávnosti, byť na jarmoku* atď.).

Väzbám *v* plus lokál a *na* plus lokál pri pohybových slovesách (dejoch) zodpovedajú tiež odlišné väzby cieľového miesta: *do* plus genitív a *na* plus akuzatív, napr. *prísť do bytu* a *prísť na byt, ísť do školy* a *ísť na školu* a pod.

Keď do tejto analýzy zaradíme výraz *jazyková výchova na ZDŠ*, zistíme, že je správny a že násilne pozmenená väzba *jazyková výchova v ZDŠ* prieči sa logickej funkcii výrazu *ZDŠ*. Značkové slovo ZDŠ (základná deväťročná škola) nie je pomenovaním fyzického objektu (uzavretého priestoru), ale právnej inštitúcie.

Príležitostne možno upozorniť na to, že tieto príklady sú súčasne aj jedným z mnohých argumentov toho, že gramatickú formu podradeného člena neurčuje výlučne nadradené sloveso, ale že ju určuje logická funkcia podradeného člena vo vzťahu k nadradenému členu. Inak by sme nemohli vysvetliť dvojakú väzbu vo výrazoch *ísť do školy* a *ísť na školu* (t. j. ísť do školskej budovy; ísť za učiteľa).

V závere nebude vari zbytočné konštatovať, že subjektívny jazykový vkus je jedno, ale jazyková skutočnosť a potreby kultivovaného a vyspelého jazyka sú druhé. Je prirodzené, že to prvé musí sa podriadiť tomu druhému.

DISKUSIE

Príspevok k terminológii terminológie

MARTA MARTONOVÁ

Spojenia typu *parný kotol* majú v našej literatúre veľmi rozličné názvy. Označujú sa ako *slovné spojenia, terminologické slovné spojenia, ustálené spojenia slov, terminologické spojenia slov, frazeologizmy, frazeologické jednotky, viacslovné pomenovania, viacslovné terminologické pomenovania, zložené termíny, terminologické zložené pomenovania, združené pomenovania, terminologické združené pomenovania, šablóny, terminologické šablóny* a pod.[1]

Rozmanitosť v pomenovaní súvisí do určitej miery s rôznorodosťou náhľadov. Spomínaný typ predstavuje v podstate slovné spojenie. Z tohto zorného uhla hovoríme o výrazoch typu *parný kotol* ako o slovných spojeniach (podobne ako o útvaroch *veľký kotol* a pod.). Na rozdiel od voľných spojení ide v tomto prípade o ustálené spojenie, t. j. o také spojenie, kde jednotlivé zložky tvoria nemeniteľný, ustálený celok. Keďže ustálenými slovnými spojeniami sa zaoberá prevažne frazeológia, dostávajú dané útvary názvy *frazeologická jednotka, frazeologizmus.* Tento pohľad je do značnej miery ovplyvňovaný u nás bežne známou teóriou V. V. Vinogradova, podľa ktorej sa uvedené prípady skúmajú spolu s ostatnými frazeologickými jednotkami, a to bez akéhokoľvek výraznejšieho vyčlenenia.

Z rámca bežných frazeologických jednotiek sa však útvary typu *parný kotol* čiastočne vymykajú, a preto ich mnohí bádatelia označujú len ako jednu zo skupín frazeologických jednotiek (popri idiómoch, obrazných spojeniach a ďalších frazeologizmoch[2]). Iný pohľad vychádza z teórie pomenovaní. Útvary typu *parný kotol* sú pomenovania, ktoré tvoria uprostred ostatných typov pomenovaní špecifický typ (sú to združené pomenovania na rozdiel od jednoslovných pomenovaní). Pretože však tu ide o pomenovanie terminologického rázu, hovorí sa o nich aj ako o terminologických združených pomenovaniach (J. Ho-

[1] V českej literatúre donedávna prevládal názov *sousloví, terminologické sousloví, souslovný termín.* V ruskej literatúre sa často používa názov *sostavnoj termin,* t. j. *zložený termín.*

[2] Pozri O. Man a V. Lapárová, *Lexikografický sborník,* Bratislava 1953, 101 n. a 111 n.

recký, M. Dokulil a ďalší). Prívlastok *terminologický* dodáva pomenovaniu iný aspekt, a to aspekt vydelenia terminologických pomenovaní z ostatnej slovnej zásoby.

Domnievame sa, že všetky naznačené prístupy sú potrebné a správne; nejednotnosť v pomenovaní ide však na úkor terminologickej jednoty a presnosti. Navrhujeme preto takéto riešenie:

Považujme naďalej výrazy typu *parný kotol* za ustálené slovné spojenia v najširšom slova zmysle. V ich rámci sa zreteľne vyčleňujú pomenovania určitej terminologickej oblasti, majúce svoju vlastnú osobitnú funkciu a ráz (napr. vznikajú na základe uvedomelého zásahu, t. j. tvorivej činnosti ľudí a pod.). Ide tu teda v podstate o rovinu terminologických pomenovaní. Odlíšenie tejto roviny pokladáme za veľmi podstatné.

Ak zdôrazníme okolnosť, že daný útvar, t. j. typ *parný kotol* predstavuje určitú pomenovaciu jednotku, bude nevyhnutné pridržiavať sa bežne zaužívaného názvu *pomenovanie* (dosiaľ to boli názvy: *združené pomenovanie, terminologické združené pomenovanie, viacslovné pomenovanie, terminologické viacslovné pomenovanie, zložené pomenovanie, terminologické zložené pomenovanie* a pod.). Uprostred pomenovaní typ *parný kotol* predstavuje osobitný celok. Tento celok možno vhodne označiť ako viacslovný *(viacslovné pomenovanie)*. Pretože tu nejde o akékoľvek viacslovné pomenovanie, ale o pomenovanie v platnosti termínu, domnievame sa, že i tento podľa nášho náhľadu veľmi podstatný príznak mal by byť v názve explicitne vyjadrený. Pridajme teda k pôvodnému spojeniu atribút *terminologický*. Dostávame názov *terminologické viacslovné pomenovanie.* Výsledný názov je však príliš dlhý. Ale možno v ňom urobiť úpravu spočívajúcu v tom, že príznak *terminologický* prenesieme bez straty explicity celého útvaru do jadra pomenovania, čím získame nový, upravený názov *viacslovný termín.*

Názov *viacslovný termín* má mnohé výhody: je dostatočne presný, stručný, prehľadný a značne operatívny. Jeho neterminologická paralela sa môže označovať obdobným, bežne používaným názvom *viacslovné pomenovanie.*[3]

Iné dosiaľ používané termíny pokladáme za menej vhodné (porov. ťažkopádne termíny *združené terminologické pomenovanie, terminologické združené pomenovanie,* nepresné termíny *zložené terminologické pomenovanie* a pod. alebo sporadicky používaný názov *združený termín).* Súčasne poznamenávame, že nie je správne, aby sa v názve

[3] Názov *viacslovný termín (viacslovné pomenovanie)* dáva možnosť utvoriť i české paralely: *víceslovný termín (víceslovné pojmenování),* čo na druhej strane český termín *sousloví* neposkytoval (v slovenčine je slovo *súslovie* neústrojné).

vynechalo vyjadrenie príznaku *terminologický,* ako sa v bežnej praxi z praktických dôvodov veľmi často stáva.

Zavedením názvu *viacslovný termín (viacslovné pomenovanie)* mohla by sa vyriešiť jedna podstatná časť terminologického (jazykovedného) názvoslovia. Uvedomme si, že termíny typu *parný kotol* tvoria uprostred všetkých ostatných slovotvorných typov prevažnú väčšinu. Ich správne a jednotné pomenovanie je preto v tomto prípade veľmi žiadúce.

Poznámka o niektorých právnych termínoch

IMRICH KABINA

O právnickom výraze uplatniť *právnou cestou* sa už v tomto časopise písalo.[1] Treba súhlasiť so Š. Sabolom, keď vo svojom posudku vyčíta autorovi dr. I. S. používanie nesprávneho výrazu *uplatniť poradom práva.* Ale nesúhlasíme s tým, aby sa namiesto tohto neslovenského vyjadrenia používali výrazy *uplatniť právnou cestou, cestou práva.* Proti ich používaniu máme dva dôvody. Prvý je v právnej terminológii, druhý v samotnom jazyku.

Český výraz *pořad práva* sa ako termín dávno a sústavne používa v českej právnej terminológii. Slovník spisovného jazyka českého II, ČSAV z roku 1964 na str. 773 ho vysvetľuje takto: *„pořad . . .; práv. p. práva* rozhodování (sporné věci) cestou soudní: odkázat na p. práva; uplatnovat nárok p-em práva (civilního)".

Zaiste tento výraz (termín) nemožno z češtiny do slovenčiny prevziať v podobe *porad práva,* t. j. ako mechanický hláskový prepis. Z vysvetlenia významu tohto českého termínu sa ukazuje, že nemožno súhlasiť ani s jeho prekladom *právna cesta* alebo *cesta práva,* a to ani v tom prípade, keby sme proti týmto termínom nemali nijaké námietky z hľadiska spisovnej slovenčiny.

Slovenské termíny *právna cesta, cesta práva* sú významove oveľa širšie ako čes. termín *pořad práva;* ten totiž predstavuje iba konanie o občianskoprávnych veciach, teda konanie na súde. Naproti tomu výraz *právna cesta* alebo *cesta práva* zahrnuje nielen konanie na súde, ale aj konanie na iných organizáciách, napr. na národných výboroch, kde tiež možno uplatňovať svoje právo, teraz napr. podľa zák. č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správnom poriadku); podľa neho sa vykonáva

[1] Pozri Š. Sabol, *Úroveň kultúry slova v právnických publikáciách,* KS 2, 1968, 92.

napr. aj vyvlastňovacie konanie, teda uplatňuje sa vyvlastňovacia náhrada, hoci pritom treba brať do úvahy aj vyhl. č. 144/1959 Zb., ktorou sa vykonáva zákon o stavebnom poriadku. Je teda niekoľko právnych ciest, ciest na uplatňovanie práva; nie je to len súdna cesta.

V súvislosti s výrazom *cestou práva* poukazujeme na § 153 Pravidiel slovenského pravopisu o nesprávnych predložkách a predložkových spojeniach, medzi ktorými sa výslovne uvádza aj slovo *cestou.* Ak je teda nesprávny výraz *cestou exekúcie,* potom za správne nemožno pokladať ani výrazy *cestou práva, právnou cestou.** V tomto prípade správne spojenie v slovenčine by malo mať podobu *uplatniť prostredníctvom práva.* Lenže tento výraz má širší význam, ako je význam českého termínu *pořad práva,* ktorému v slovenčine, resp. v slovenskej právnej terminológii zodpovedá výraz *konanie na žalobu.* (Predložkový výraz *na žalobu* je potrebný preto, že ide vždy o kontradiktórne konanie na súde.) Toto je pravý zmysel (význam) českého termínu *pořad práva.* Na záver možno teda povedať, že jazykovo i vecne nevyhovujúci výraz *uplatniť poradom práva* máme v slovenčine vyjadriť spojením *uplatniť konaním na žalobu.* Takto sa to ustálilo aj v Právnickom terminologickom slovníku vydanom v SAVU. Mohli by sme ešte uviesť, že správnym sa zdá aj termín *konanie o občianskoprávnych veciach;* tento termín sa použil pri náhrade škody v trestnom konaní podľa § 229 Tr. p. Dodávame ešte, že z celého zmyslu článku dr. I. S. vysvitá, že autor mal na mysli konanie na základe žaloby.

V citovanom posudku na str. 92 Š. Sabol radí, ako používať znaky pre paragraf (či sa majú použiť dva paragrafy, ak sa má zdôrazniť, že ide o množné číslo). Túto radu spresňujeme tak, že podľa najnovších legislatívnych pravidiel, ktoré platia aj pre slovenskú legislatívu, sa nemajú používať dva paragrafy, teda nikdy nie §§, ale len jeden, a to aj vtedy, ak chceme citovať viac paragrafov, teda napr. § 10 až 27.

Š. Sabol výslovne upozorňuje, že v posudku nie je úplný výpočet hrubých chýb. Naozaj, chýb je v článku dr. I. S. oveľa viacej, ako uviedol Š. Sabol. Pre zaujímavosť vyberáme aspoň jeden chybný termín, týkajúci sa objektu na bývanie rodiny. Dr. I. S. tu použil trikrát tieto spojenia: *za rodinný dom, rodinných domkov, rodinného domku.* Rodinný domek je rozhodne chybný výraz, resp. je to český výraz, ktorému v slovenčine zodpovedá podoba *rodinný domček.* Podľa názoru Z. Jesenskej vyjadreného v rubrike Nelámte si jazyk v KŽ by sa mal v daných súvislostiach použiť výraz *rodinný dom,* lebo *domček* ako deminutívum je len hračkou, resp. predmetom pomenovaným v rozprávkach pre deti. Proti tomuto názoru niet čo namietať, najmä ak

* Pozn. redakcie: Výraz *cestou práva* je na inej rovine ako výraz *právnou cestou.* Ten druhý za nesprávny nemožno pokladať.

máme na zreteli ľudové relácie. Avšak termín *rodinný domček* vo význame, v ktorom ho dr. I. S. použil, je aj v právnej norme. Je to právna inštitúcia požívajúca zvýšenú právnu ochranu na rozdiel od súkromného domu. Termín *rodinný domček* sa prvý raz vyskytol ako právny termín v slovenskom vydaní Zbierky zákonov v roku 1948 (v českých normách už skôr), a to vo vládnom nar. č. 178/1948 Zb. o výhodách pri poskytovaní štátnej podpory na stavebnú obnovu niektorých poľnohospodárskych usadlostí a rodinných domčekov. Ale v podobe *rodinné domky* sa ako chybný termín zjavuje v slovenskom vydaní Zbierky zákonov už v Ústave z 9. mája (150/1948 Zb.), a to v § 158. Termín *rodinný domček* sa používa v slovenských právnych normách už 20 rokov.

ROZLIČNOSTI

Iba maličkosti?

V našom kultúrnom živote si vše kladieme priečku, zdôrazňujúcu čistotu a správnosť rôznych, najmä však odborných výrazov azda trochu prinízko. A tak sa či už v pôvodných prácach alebo v prekladoch určených širokej verejnosti nezriedka stretávame s nesprávnymi alebo zle prekladanými odbornými termínmi. Na ilustráciu uvediem dva príklady, ktoré sa mi náhodne dostali do rúk: preklad Ľ. Rampákovej (Remarque, *Cesta späť,* Smena 1967) a reportáž P. Brežného *(Za riekou Čierneho draka,* Mladé letá 1968).

Ľ. Rampáková používa sústavne termíny ako *kompánia, batalión, regiment, frajter, kaprál, feldvébel, ritmajster, kavaléria* atď. Nechcem predpokladať, že pri preklade mala k dispozícii iba dajaký starý nemecko-slovenský slovník. Používa ich hádam na zdôraznenie vojenského slangu (podobne ako výrazy *matróz, sanitár* a zastaraný výraz *zákopník*)? Ak tak je, prečo nebola dôsledná a používa povedzme názvy *poručík* (miesto *lajtnant*), *pešiak* (miesto *infanterista*), *delostrelectvo* (miesto *artilléria*) atď.? Alebo vari nevie, že už desiatky rokov má slovenčina adekvátne vlastné výrazy *(rota, prápor, pluk, slobodník, desiatnik, rotmajster, kapitán, jazda* atď.)? V každom prípade však prekladateľkin postup popri ostatných prekladoch z nemčiny pôsobí cudzorodo a prekáža čitateľovi.

Pravdaže, nik nemôže žiadať od prekladateľky, aby sa stala zároveň odborníčkou na problematiku vojenského života a vojenskej taktiky.

No ak jej niektoré veci neboli jasné, bolo jej povinnosťou si ich overiť alebo prekonzultovať. Neuzreli by tak okrem už spomenutých mien svetlo sveta takéto tajomné vety: *Sú to posledné línie, lebo toto tu už patrí k rezervným postaveniam, i keď je to ešte palebný okruh* (str. 18). Alebo ... *a potom ťahať líniu zákopov naľavo s podkopmi* (str. 102), najmä však veta, v ktorej hrdina *spúšťa s klapnutím odisťovací kohútik* (str. 47). Jasnosť prekladu sa nám ozrejmí najmä vtedy, keď si uvedomíme, že išlo o armádnu pušku vzor 98!

Podobne ďalšie drobnosti. *Horský kryštál* (str. 145) nie je dosiaľ neznámy minerál, ale obyčajný kremeň. Nech už má slovenčina hocaké vývinové peripetie, hádam len má dáky výraz pre „nádobku s atramentom" (str. 52). Atď.

(Do kontextu tejto poznámky to už nepatrí, ale nemôžem nespomenúť ešte ďalšie formálne chyby. Zavadzal mi viackrát použitý nezmyselný výraz *výbuch explózie,* napr. str. 167 a viaceré čechizmy. Spomeniem z nich iba krčmu „U cisára Viléma", str. 66, *pračku* miesto *ruvačky,* str. 47, *rady* miesto *vyznamenaní,* str. 25 a *prámik* miesto *pásika,* str. 74).

P. Brežný opisuje pre nás exotickú oblasť východnej časti Sovietskeho zväzu. V jeho knihe sa často stretáme s názvom *céder.* Cédre však rastú iba v horách maloázijskej a severoafrickej časti Stredozemia a v Himalájach. Ide tu teda o botanickú zvláštnosť alebo o nový objav? Nie, ide iba o nesprávny preklad ruského slova *kedr.* Sibirskij kedr v ruštine znamená *sibírsku limbu* (Pinus cembra subsp. sibirica), blízko príbuznú našej tatranskej krásavici. Podobne *kórejský céder* (str. 134) nie je ďalší druh tohto pamätného rodu, ale *borovica kórejská* (Pinus koraiensis). Pre zoológa musí pôsobiť prekvapujúco zmienka o tuleňoch na Komandorských ostrovoch najmä preto, že z textu i z fotografie vyplýva, že jasne ide o vzácny druh morského cicavca *uškatca medvedieho* (Callorhinus ursinus — po česky lachtan).

(V knihe je tiež väčšie množstvo nie celkom správnych informácií, ale nezmieňujem sa o nich na tomto mieste, lebo sa týkajú inej problematiky. Z drobných nepresností spomeniem iba jednu: *Anfelcija* je poruštené latinské meno. V slovenčine ho musíme písať *Ahnfeltia*).

Uvádzanie podobných príkladov možno azda na prvý pohľad hodnotiť ako nafukovanie nepodstatných maličkostí. Myslím však, že treba na ne upozorňovať, pretože dezorientujú čitateľa, a najmä zbytočne znižujú hodnotu textu.

I. Pišút

Ks

Rok na dedine

Na Veľkonočný pondelok naša popredná televízna hlásateľka ohlasovala a odhlasovala vysielanie časti filmového spracovania známeho folkloristického pásma Rok na dedine. Pristavujeme sa pri tejto časti veľkonočného televízneho programu preto, lebo hlásateľka pri odhlasovaní vyslovila meno pásma takto *„rok na ďeďiňe"*, hoci zásada o viazanej (splývavej) výslovnosti v spisovnej slovenčine si žiada výslovnosť *rog na ďeďiňe.*

V spisovnej slovenčine podľa stavu v stredoslovenských nárečiach sa totiž na švíku zloženia slov a na hranici slov posledná spoluhláska časti slova alebo slova podľa znelosti prispôsobuje začiatočnej spoluhláske nasledujúcej časti slova alebo nasledujúceho slova. Píšeme *halúzka,* ale vyslovujeme *halúska* (znelá spoluhláska *z* sa na švíku zloženia slova prispôsobuje podľa znelosti neznelej spoluhláske *k,* teda sa zmení na párovú neznelú spoluhlásku *s*); píšeme *prosba,* ale vyslovujeme *prozba* (neznelá spoluhláska *s* sa na švíku zloženia slova prispôsobuje podľa znelosti nasledujúcemu znelému *b* a mení sa na párovú znelú spoluhlásku *z*). — A takáto zákonitosť platí aj na hranici slov. Píšeme napr. *haluz ti zavadzia,* ale vyslovíme *halus ťi zavadzia.* — Píšeme *rok na dedine,* ale vyslovíme hladko, splývavo *rog na ďeďine* (neznelá spoluhláska *k* sa na konci slova prispôsobuje podľa znelosti zvučnej (znelej nepárovej) spoluhláske *n* a zmení sa na párovú znelú spoluhlásku *g*).

Pozor na takéto výslovnostné chyby; nie sú to malé chyby!

G. Horák

Diskusia — diskuzia — diskúzia?

V posledných mesiacoch sa toto slovo popri slovách *demokracia* a *federácia* stalo vari najfrekventovanejším z cudzích slov na našich schôdzach, zhromaždeniach a vo verejnom živote vôbec.

V našom jazyku ho ťažko nahradiť domácim alebo iným cudzím slovom, lebo popri slovách *beseda, debata, polemika* má veľkú výhodu, že je štylisticky neutrálne. Nik teda nemá výhrady proti jeho používaniu. Žiaľ, v jeho výslovnosti vznikajú často nežiadúce deformácie. Veľmi často počujeme aj na verejných fórach, v televízii, v rozhlase nesprávne znenie: *diskuzia,* prípadne *diskúzia.*

Na svojom pracovisku počúvam takisto trojakú výslovnosť. Pokúsim sa teda objasniť, ktorá výslovnosť je správna, prípadne aj to, prečo sa slovo *diskusia* vyslovuje nesprávne.

Slovo *diskusia* je latinského pôvodu. Vzniklo zo supína latinského slovesa *discutere,* t. j. z podoby *discussum,* ktoré má význam „triasť, otriasať, potriasať" (pozri P r a ž á k — N o v o t n ý — S e d l á č e k, *Latinsko-český slovník,* Praha 1948, 416); *diskutovať* znamená vlastne roztriasať, pretriasať. V latinčine sa *z* označuje v intervokalickom postavení (t. j. v polohe medzi samohláskami) ako *s,* napr. *misera (plebs)* vyslovuje sa *mizera,* po sonórnych spoluhláskach napr. *mensa* vyslovuje sa *menza,* ale *s* sa označovalo v písme ako *ss.* Teda v supíne spomínaného slovesa sa vyslovuje *ss: discussum.* Už sme uviedli, že substantívum *diskusia* vzniklo zo supínového kmeňa, preto sa má v ňom vyslovovať *s.* Tak je uvedené aj v Slovníku slovenského jazyka, zv. I, str. 226: *diskusia, -ie, -ií, -iám, -iách,* ž., prerokovávanie nejakej otázky ústne alebo v tlači, výmena názorov, rokovanie, debata. Adjektíva: *diskusný, diskutabilný.*

Kde má teda korene nesprávna výslovnosť tohto slova? Ide tu pravdepodobne o nesprávnu analógiu so substantívami typu *transfúzia, divízia, invázia, televízia* atď. Vo všetkých týchto prípadoch má však slovotvorný základ, t. j. supínum *s,* teda vo výslovnosti *z.*

Ďalšia chyba, ktorú vo výslovnosti tohto slova počujeme, je dlhá samohláska *ú.* Táto chyba vzniká asi chybnou analógiou *(transfúzia).* Lenže pri slovách typu *transfúzia,* mal aj supínový tvar dlhú predchádzajúcu samohlásku a tá zostala aj v slovenčine v cudzom slove právom. Sloveso *discutio* má supínum s krátkym *u: discussum.*

Podobne je to aj v menej frekventovanom cudzom slove latinského pôvodu *impresia* (z latinského *impressio, -onis,* f. = vnem, nátlak), ktoré je tiež slovesného pôvodu. Teda supínum je aj v tomto prípade s dvojitým *ss (impressum).* Z toho vyplýva, že cudzie slovo *diskusia* treba vyslovovať s krátkym *u* a so *s.*

Nakoniec krátka metodická poznámka. Bolo by správne venovať výslovnosti a skloňovaniu frekventovaných cudzích slov väčšiu pozornosť už na základnej deväťročnej škole. Len veľmi malé percento dnešnej mládeže sa učí latinčinu, no správne vyslovovať a používať cudzie slová latinského, gréckeho a aj iného pôvodu sa môže naučiť každý už v školských laviciach počas povinnej školskej dochádzky.

G. Valkovičová

Zdieľať niečo s niekým?

V prejave sústrasti manželke a dcérkam prvého kozmonauta sveta jeden z redaktorov Smeny v mene slovenskej mládeže *zdieľa spolu s nimi ich bôľ nad smrťou priateľa Jurija Gagarina...* (Smena z 29. 3. 1968, titulná strana).

Je zaujímavé, ako hoc aj jediné slovo môže narušiť celkový dojem prejavu, ktorý inak vyznel dôstojne a bol napísaný dobre. Kto má aspoň trocha vypestovaný vzťah k slovenčine ako k materinskej reči, musí cítiť, že slovo *zdieľať (niečo s niekým)* nie je v našom jazyku ústrojné. Miesto neho máme sloveso *deliť sa (o niečo s niekým)*. Od tohto slovesa sa už potom netvorí predponou z- ďalšie sloveso, ktoré by malo vyjadriť tento význam *(zdeliť sa...?)*, a ani vidový pár *(zdieľať sa...?)*.

Po slovensky by sme mohli povedať *delím sa o Váš bôl s Vami*, ale pretože sloveso *deliť sa* nie je v tejto súvislosti najvhodnejšie, použijeme v prejave sústrasti radšej výraz *cítiť niečo s niekým*, teda: *slovenská mládež cíti spolu s nimi bôľ nad smrťou...*

Sloveso *zdieľať (niečo s niekým)*, podobne ako i sloveso *podieľať sa (na niečom)*, je prevzaté z češtiny a je len hláskoslovne prispôsobené slovenčine. Slovník slovenského jazyka obe slová charakterizuje ako knižné a slovo *zdieľať* aj ako zastarané.

V. Betáková

Evanjelium svätého Matúša

Pod týmto názvom sa v našich kinách premietal v tomto roku taliansky film. Slovo *evanjelium* sme niekedy videli zapísané ako *evangelium*. Napríklad v bratislavskej Práci z 5. apríla 1968 bola táto veta: *Dlho trvajúce polemiky vyvolal pred štyrmi rokmi film Piera Paola Passoliniho Evangelium sv. Matúša.* V ďalšom odseku sa podstatné meno *evanjelium* zapisuje ako *evangélium* v tejto vete: *Film je nie Kristovým životopisom, ale presnou rekonštrukciou Matúšovho evangélia.*

V súčasnej spisovnej slovenčine píšeme a vyslovujeme slovo *evangelium*, ktoré je gréckeho pôvodu a prostredníctvom latinčiny prešlo i do nášho jazyka, v podobe *evanjelium*. Obdobne sa zapisujú aj príbuzné slová, napr. *evanjeliár, evanjelista, evanjelistár, evanjelik*. Aj podstatné meno *anjel*, ktoré sme taktiež prevzali z gréčtiny cez latinčinu (*angelus*), zapisujeme so spoluhláskou *j*. Pisateľa uvedených viet pravdepodobne pomýlila česká podoba slova *evangelium*. V súčasnej spisovnej češtine sa podstatné meno *evanjelium* zapisuje pôvodným (latinským) pravopisom ako *evangelium (Matoušovo evangelium)*. I príbuzné slová sa v spisovnej češtine zapisujú pôvodným pravopisom *(evangelista, evangelistář, evangelík)*. V spisovnej slovenčine poznáme dnes iba podobu *evanjelium*. Správny názov Passoliniho filmu mal teda mať podobu *Evanjelium svätého Matúša*.

J. Jacko

SPRÁVY A POSUDKY

O prieskume hlásateľského prejavu v televíznom štúdiu Bratislava

V dňoch 5. 2. — 17. 3. 1968 vykonali pracovníci Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV (G. Horák, V. Slivková, M. Pisárčiková, Š. Michalus) prieskum hlásateľského prejavu v televíznom štúdiu Bratislava. Sústredili sa najmä na sledovanie výslovnosti bratislavských hlásateliek.

Kým prejdeme k vlastnému hodnoteniu práce hlásateliek, treba uviesť niekoľko všeobecných poznámok. Televízia ako masový komunikačný prostriedok vplýva na divákov v mnohých smeroch. Jednou stránkou tohto vplyvu je oblasť jazykovej kultúry. Dobrým a pekným jazykovým prejavom možno na diváka pôsobiť výchovne. A tu treba celkom otvorene konštatovať, že v oblasti jazykovej kultúry nie je v bratislavskej televízii ešte zďaleka všetko v poriadku, že je ešte čo naprávať. Na mnohé nedostatky sme už pri rozličných príležitostiach upozorňovali, napríklad na konferencii o kultúre spisovnej slovenčiny v decembri 1966 v Smoleniciach, v Pravde a inde. O istých veciach sme písali priamo vedeniu televízie v Bratislave. Vyjadrili sme krajnú nespokojnosť s výkonom slovenského hlásateľa v Prahe (v tejto veci sa zatiaľ nič nenapravilo), ostro sme kritizovali slovenského vedúceho súťažného programu 10 ráz odpovedz, ohradili sme sa proti veľmi zlej jazykovej úrovni daktorých reklamných programov. A spokojní nemôžeme byť ani s jazykovým prejavom našich športových reportérov a komentátorov.

Jedinou skupinou televíznych pracovníkov, s ktorou môžeme z jazykovej stránky vyjadriť takmer spokojnosť, sú televízne hlásateľky. Ich výkon je z každej stránky, i zo stránky jazykovej dobrý. Preto sa nám vidí do istej miery paradoxné, ak sa prieskum jazykovej úrovne začína práve u televíznych hlásateliek. Veď hlásateľky — to je to najlepšie, čo bratislavské televízne štúdio z jazykovej stránky má.

Pravdaže, nijako nechceme tvrdiť, že jazykový prejav hlásateliek je úplne bezchybný, že už niet v ňom čo naprávať. Máme k nemu i daktoré pripomienky. V celkove dobrej úrovni jazykového prejavu hlásateliek treba vidieť isté odstupňovanie jednak pokiaľ ide o perfektnosť prejavu a jednak pokiaľ ide o základné dispozície pre hlásateľské povolanie.

Pokiaľ ide o lexikálnu stránku jazykového prejavu hlásateliek, nenašli sme v sledovanom čase nijaké chyby, nezbadali sme, že by používali nenáležité alebo nesprávne slová alebo slovné spojenia. Možno teda povedať, že v oblasti lexiky sú veci v poriadku.

Isté chyby sme zistili vo výslovnosti jednotlivých hlásateliek. Najčastejšia chyba je nevyslovovanie mäkkého *ľ*. Tento jav však nemožno zovšeobecňovať. Daktoré hlásateľky vyslovujú mäkké *ľ* dobre a vždy, iné zriedkavejšie. Žiadalo by sa, aby sa výslovnosti v tomto bode venovala zvýšená pozornosť. Inou chybou, s ktorou sme sa pomerne často stretli, je používanie labiodentálneho *v* namiesto bilabiálneho *v* (napr. *Jaroslav* namiesto *Jaroslaw* a

pod.). Nájdu sa i chyby v znelostnej asimilácii spoluhlásky *s;* zaznamenali sme menej starostlivú výslovnosť daktorých spoluhláskových skupín. Ďalej sme si všimli, že pri neúmernom zrýchľovaní tempa reči sa dakedy nenáležite skracujú dlhé slabiky. Poznámku máme aj k výslovnosti slov *televízia, televízny.* Niektoré hlásateľky v nich vyslovujú zadné *l,* pričom sa deformuje aj samohláska *e,* ktorá za týmto *l* nasleduje. Drobné nepresnosti sa vyskytujú aj v dodržiavaní rytmického zákona. Zmieniť sa treba aj o členení viet (o „čítaní interpunkčných znamienok"), pretože i tu sa dakedy robia chyby. V tejto veci si treba uvedomiť, že pauzy a kadencie nemôžu mať toľko podôb, koľko je v danom texte interpunkčných znamienok. Čiarka, bodka alebo bodkočiarka má v slovenčine funkciu gramaticky vyčleňovať vety v písanom kontexte. Intonácia hovoreného prejavu sa nemá spravovať podľa interpunkčných znamienok, ale podľa významu daného textu.

Nebudeme tu uvádzať ďalšie chyby a chybičky, ktoré sme pri sledovaní hlásateľského prejavu zaznamenali. Chceme len upozorniť na potrebu systematického kultivovania artikulácie. Pri dostatočnej trpezlivosti a pri dobrom odbornom vedení sa dá každý zlý návyk odstrániť.

Na záver môžeme povedať zasa iba to, čím sme začali. Prejav bratislavských televíznych hlásateliek je z jazykovej stránky na dobrej úrovni, ba v porovnaní s inými pracovníkmi televízie je na vysokej úrovni. Veľmi by sme odporúčali, aby sa takýto prieskum jazykovej úrovne urobil aj na iných úsekoch televízie, napr. u pracovníkov, ktorí čítajú správy, u redaktorov, u športových komentátorov, reportérov a pod. Tam je totiž situácia z tejto stránky o niečo horšia. Nakoniec treba oceniť iniciatívu vedúceho kolektívu hlásateliek Dušana Gábora, že dal podnet na tento prieskum. Teraz by mali nasledovať ďalšie skupiny.

Š. Michalus

Kultúra slova v slovenskej judikatúre

Dôležité poslanie pri formulácii právnického slova plní *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR,* ktorú vydáva Najvyšší súd v Prahe. Uverejňujú sa v nej zásadné rozhodnutia a oznámenia, ktorými sa ovplyvňuje rozhodovanie súdov na celom území ČSSR. Bolo by preto v záujme veci, aby súdy na Slovensku mohli čerpať v slovenských príspevkoch uvedenej zbierky aj vzory pre slovenskú právnickú terminológiu. Žiaľ, v dnešnej podobe uvedená zbierka túto garanciu nedáva. Situácia oproti iným právnickým publikáciám vydávaným v Čechách je tu o to háklivejšia, že v tejto oficiálnej zbierke nejde o príspevky autorov-jednotlivcov, ale spravidla o citovanie kolektívne vynesených rozhodnutí alebo len o excerpty z viacerých rozhodnutí. Tento systém nevyhnutne vyžaduje zásah zodpovedného redaktora, a to aj zo stránky jazykovej a pravopisnej, keďže autorská korektúra tu neprichádza do úvahy. Zásah redaktora je tu potrebný tým viac, že na štylizácii rozhodnutí a oznámení sa zúčastňujú aj niekoľkí autori-sudcovia. Z nich len malá časť si dá záležať aj na jazykovej stránke svojho elaborátu; pritom to môžu byť sudcovia českej aj slovenskej národnosti. No a v konečnej relácii ide nielen o to, aby vyznelo slovensky písané slovo reprezentatívne, ale najmä o to, aby

vzorne adjustované stalo sa vzorom pre dennú prax pre sudcov na Slovensku, ako aj pre ostatných právnikov. Nazdávame sa, že pri takomto chápaní problému nežiadame veľa v záujme kultúry slovenského právnického slova a že takto nás čitatelia pochopia.

Urobili sme sondáž v zošitoch č. 5, 6, 8, 9 a 10 ročníka 1967 a ako v iných publikáciách aj v tejto zbierke možno zistené jazykové a pravopisné kazy rozdeliť do troch skupín. Prvú tvoria zbytočné chyby zavinené tým, že text nezrevidoval slovenský korektor, druhú tzv. čechoslovakizmy a napokon sú to chyby pojmoslovia (daktoré z nich môžu byť aj diskutabilné).

Korektor mal odstrániť tieto chyby: *Octávia*, spr. = *Octavia, v Budapesti* = = *v Budapešti, objektivnej* = *objektívnej, svojim* (7 p.) = *svojím, zahrádka* = *záhradka, domčeku* (2. p.) = *domčeka, oboje rodičia* = *obaja rodičia, v ustanoveniu* = *v ustanovení, skútkového stavu* = *skutkového stavu, skúškach* = *skúškach, účňovských* = *učňovských, dožívotné* = *doživotné, deklaratorný* = *deklaratórny, pozostalostňom* = *pozostalostnom, nadobúdnutia* = *nadobudnutia, v ustanovenia* = *v ustanovení, zákon o soc. zabezpečenia* = *zabezpečení, dovršil (3x)* = *dovŕšil, ododňa* = *odo dňa, apod.* = *a pod., nato* = *na to, povolenie navrátenie lehoty* = *povolenie navrátenia lehoty, vykonanných* = *vykonaných, vôči* = *voči, nápravno výchovné* = *nápravno-výchovné, ministerstva vnútra* = *Ministerstva vnútra, tj.* = *t. j., psychyatrickom* = *psychiatrickom, vychadzať* = *vychádzať, ďostačujúcim* = *dostačujúcim, výživovacej povinnosti* = *vyživovacej povinnosti* atď.

České prostredie, v ktorom sa periodikum tlačí, zavinilo tieto kazy a chyby: *pod bodem* = *bodom, schváli* = *schváli, vliv* = *vplyv, časem* = *časom, otázkách* = *otázkach, štátného* = *štátneho, neprichádza v úvahu* = *do úvahy, výkon rozhodnutia sa prevádza* = *rozhodnutie sa vykonáva, obviněného* = *obvineného, v odvolání* = *odvolaní, odstráňovať* = *odstraňovať, dodatečným* = *dodatočným, nesprávnému* = *nesprávnemu, Některé súdy* = *Niektoré súdy, bez vybodkovánia* = *vybodkovania, právného* = *právneho, vešiel* = *vošiel, ovlivnená* = *ovplyvnená, pri rozhodování* = *rozhodovaní, na súdě* = *na súde, rozsudek* = *rozsudok, v trvání* = *v trvaní, společne* = *spoločne, u sporiteľni* = *v sporiteľni, svedek* = *svedok, za použití* = *za použitia, v požívání* = *v požívaní, zjistil* = *zistil, vykonatelnost* = *vykonateľnosť, z vážných* = *z vážnych, o dávkách* = *dávkach, rozkrádáním* = *rozkrádaním, újmy* = *ujmy, konkrétným* = *konkrétnym, o odovzdání* = *odovzdaní, mesiačne* = *mesačne, v ustanoveních* = *ustanoveniach, v konání* = *konaní.*

Z výrazových prostriedkov sme vybrali len tie, ktoré sa vytrvalo opakujú aj v iných právnických publikáciách. Sú to:

mlhovky (sklá reflektorov na autách); príslušná odvodenina od slovenského slova *hmla* môže mať len podobu *hmlovky.*

K. súd k podaným odvolaniam zrušil rozsudok prvého stupňa a pri nezmenenom skutkovom deji uznal... Máme námietky proti výrazom *k odvolaniam*, a *skutkový dej.* Vyšší súd nerozhoduje *k podaným odvolaniam*, ale *na základe podaných odvolaní*, príp. *vybavujúc podanie odvolania.* Pri výraze *skutkový dej* sa má zdôrazniť, že nič sa nezmenilo na skutočnostiach, o ktoré v spore ide. Potom by však viac vyhovoval výraz *skutková podstata.* Celá veta by mala znieť asi takto: *K. súd zrušil na základe podaných odvolaní rozsudok prvého stupňa a pri nezmenenej skutkovej podstate uznal...*

Priamy vplyv českého pravopisu badať aj na citovaní zákonov a zákonní-

kov — nesprávne napr.: *obč. zák., občiansky zákoník, § 69 zák. o rod., tr. zák., o. z., o. s. p.* (Poukazujeme tu na náš článok *Za kultúru slova v práv. publikáciách,* uverejnený v 3. čísle tohto ročníka Kultúry slova.) Niet sa potom čo čudovať, že túto „skratkovú anarchiu" nachádzame aj v rozsudkoch slovenských súdov.

nevyhnutne nutné; slovo *nevyhnutný* už samo o sebe znamená „ktorý musí byť, ktorý je bezpodmienečne potrebný" (SSJ II, 368), preto spojenie *nevyhnutne nutný* je zbytočný pleonazmus, ktorý v danej vete pôsobí rušivo.

Predložka *u* sa používa bez zreteľa na ustálené pravidlo o jej používaní. *zahájenie zmierčieho konania* — spr. *začatie zmierovacieho konania.*

Nachádzame dosť prípadov, v ktorých sa cituje nejaká verejná ustanovizeň, a hoci je lokalizovaná, nepíše sa s veľkým začiatočným písmenom *(okresný národný výbor v D. S., obvodný súd pre Prahu 1)* a opačne — používa sa veľké písmeno tam, kde nepatrí (*pôsobnosť k. súdu má Miest. súd*). Niet jednotnosti pri písaní funkcie generálneho prokurátora; sám vrcholný prokurátorský orgán píšeme s veľkým začiatočným písmenom *(Generálna prokuratúra),* ale jej predstaviteľ je *generálny prokurátor.* (Podobne napr. *Ministerstvo spravodlivosti,* ale *minister spravodlivosti.*)

Úplne sa obchádza pravidlo, podľa ktorého pri citovaní právneho predpisu nepíšeme *v zmysle zákona* a pod., ale *podľa zmyslu.*

V zostávajúcej časti domu; oproti českému *zůstávající* máme v slovenčine *ostatný.* Keď preložíme uvedenú časť vety ako *v ostatnej časti domu,* nijako sa nedotkneme jej zmyslu.

obecným súdom sa rozumie — správne *všeobecným súdom* (SSJ II, 409).

Zmluva o ponechanie bytu. Nestačíme zdôrazňovať, že predložka *o* sa síce viaže aj so 4. p., ale pokiaľ ide o zmluvy, tie sa vždy uzavierajú o niečom (6. p.), teda v danom prípade zmluva *o ponechaní bytu.*

Notárstvo vykonalo vyporiadanie dedičstva. Ide o doslovný preklad českého *vyspořádání.* Nestačilo by *notárstvo usporiadalo dedičstvo?* V usporiadaní je už predsa zahrnutý aj výkon. SSJ V, 272 pozná sloveso *vyporiadať* len ako zriedkavé vo význame „vyriešiť, rozriešiť, dať do poriadku"; teda už jeho obsah predpokladá istú činnosť, výkon.

rovnako tak nemalo pripustiť — správ. *práve tak...*

aj mimo rámec; predložka *mimo* sa viaže len s 2. p., navyše sa nevhodne používa aj vtedy, keď podľa zmyslu vety by viacej zodpovedala predložka *okrem* (SSJ II, 150).

späťvzatiu odvolania; podľa SSJ IV, 155 ide o zastaraný výraz, preto ho už napr. v textácii Tr. zákona nenájdeme. Všade (§ 182, 144, 250) sa rozpisuje, teda *vziať späť,* a nie *späťvziať.*

zvláštnej časti tr. Zákona; správne: *osobitnej časti Tr. zákona.* Tr. zákon v slov. autentickom vydaní obsahuje všeobecnú a osobitnú časť. Súhlasíme, že pri porovnaní slov *zvláštny* a *osobitný* aj so zreteľom na SSJ II, 603 a V, 758 možno hovoriť o synonymách, ale ak autentické znenie Tr. zák. v Zb. zákonov použilo termín *osobitná časť,* nazdávame sa, že by to malo byť záväzné aj pre právnu prax.

..., ktoré mali byť prejednané mimo tieto súdy (porov. poznámku o predložke *mimo).* V danom prípade však by bolo výstižnejšie vyjadrenie: *mali byť prerokované nie na týchto súdoch...*

súd zhľadal účelným; podľa SSJ V, 597 *zhľadať = prehľadať, zhľadávať =*

hľadať. V našom prípade ide o preklad českého slovesa *shledal*, a preto bude správnejšie: *súd sa presvedčil, zistil, že je účelné* atď.

došlo k preplateniu miezd; podľa zmyslu nejde o to, žeby tu bolo zaplatené vo mzde viac ako malo byť, teda žeby mzdy boli preplatené, ale len o ich zaplatenie. Aj tu sa prejavilo české *proplatit*, ktoré v danom prípade preložíme *mzdy boli zaplatené.*

tehlosklad; správne *sklad tehál.*

nebola vzhľadaná tr. činnosť; súd vzhľadal nárok neoprávneným; opäť ide o český výraz *shledal*, ktorý prekladáme podľa potreby takto: *našiel, zistil, dokázal, súd sa presvedčil, že nárok je oprávnený* a pod.

súd je názoru, že ...; súd je toho názoru, že ...

dopustil sa spolupáchateľstva k tr. činu lúpeže; správna je väzba s 2. p., teda — *dopustil sa spolupáchateľstva tr. činu lúpeže.*

hodinky dal do zálohy — spr. *do zálohu* (SSJ V, 470). Ide o záloh (muž. r.), a nie o zálohu (žen. r.). V danom prípade *hodinky boli odovzdané ako záloh.*

obvodový súd — spr. *obvodný súd* (SSJ II, 463).

nadobudnúť právoplatnosti; nesprávne 2. p., ide o väzbu so 4. p., teda *nadobudnúť právoplatnosť.*

zdieľajú životnú úroveň; spr. *majú účasť na životnej úrovni.* České sloveso *sdíleti* SSJ V, 580 síce uvádza v podobe *zdieľať*, ale s hodnotiacou poznámkou kniž. zastar.

Interpunkcia je v posudzovanej zbierke samostatnou kapitolou. Je to vážna vec, lebo v právnickej dikcii chyba v interpunkcii môže zmeniť zmysel celej vety, a tým aj myšlienky, ktorá sa v texte podáva. Systém krátkych viet sa v právnickom štýle neuplatnil. Mohli by sme dokázať aj na prípadoch s vetou na pol strany, že to musí byť jedna veta. Na tomto úseku sa hospodári v súdnych rozhodnutiach alebo veľmi úzkoprso tak, že v texte napr. nenájdete ani bodkočiarku, ani pomlčku, ba ani dvojbodku alebo úvodzovky a zátvorky; niekedy sa síce používajú, ale bez rešpektovania presných pravidiel, ktoré sú pre ne predpísané.

To isté platí, pokiaľ ide o slovosled. Je známe, že postavenie slov vo vete má aj v právnickej dikcii rozhodujúcu funkciu, preto aj tu majú naši sudcovia čo napravať.

Š. Saboľ

O slovenčine jednej názvoslovnej normy

Zaiste každý technik i pracovník v odbore normalizácie s radosťou víta dvojjazyčné, tobôž viacjazyčné názvoslovné normy ako nevyhnutnú pracovnú pomôcku. Žiaľ, ČSN 34 5127 (JK 362) s názvom *Názvosloví konstrukčních částí elektromagnetických strojů netočivých* pripravila slovenským používateľom veľmi nemilé prekvapenie. Slovenské termíny v systematickom zozname i v registri sa totiž priamo hmýria chybami.

Všetci tí, ktorí dnes spolupracujú s tlačiarňami, vedia, že niekedy márne aj tri razy korigujú istú chybu; napokon im v texte zostane. Za nedôslednosti takéhoto druhu by sme v ČSN 34 5127 (JK 362) mohli pokladať tieto nedopatrenia (podľa číselného označenia); 112 *záložne diely* namiesto *z á l o ž n é*

diely; 206 *pracovne jadro* namiesto *p r a c o v n é jadro;* 204 *pomocne jadro* namiesto *p o m o c n é jadro;* 208 *pozdĺžny kanál* namiesto *p o z d ĺ ž n y kanál,* kým v abecednom registri (str. 41) je ďalší variant *podĺžný;* 209 (len v registri) *kanál priečný* namiesto *kanál p r i e č n y;* 213 *evelventne skladané jadro* namiesto *e v o l v e n t n e;* 230 i 605 *ram sťahovací, ram spodný* (len v registri) namiesto *r á m sťahovací, spodný;* 501 *prepojovacie zariedanie* a 502 *prepinacie zariedanie* namiesto *p r e p o j o v a c i e zariadenie* a *p r e p í n a c i e zariadenie;* 620 *chladiacia batéria* namiesto *c h l a d i a c a batéria;* 706 *regeneračné zarjadenie* namiesto *regeneračné z a r i a d e n i e.*

Okrem tohto množstva nedôsledností stretáme sa však s neopodstatnenou nedbanlivosťou pri prekladaní českých názvov do slovenčiny, pokiaľ ide o hláskoslovné a tvaroslovné javy. (Daktoré prípady, ktoré uvedieme, možno kvalifikovať ako korektorské chyby.) 229 *sťahovací doska jadra* namiesto *s ť a h o v a c i a doska jadra;* 309 *prepojitelné vinutie* namiesto *p r e p o j i t e ľ n é vinutie;* 310 *vinutie riaditelné* (len v registri) namiesto *vinutie r i a d i t e ľ n é;* 322 *prekládané vinutie* namiesto *p r e k l a d a n é vinutie;* 351 a 352 *zväzok paralelních vodičov* a *dvojzväzok paralelních vodičov* namiesto *zväzok, dvojzväzok p a r a l e l n ý c h vodičov;* 378 a 380 *izolačný válec* a *stlačovací válec* namiesto *izolačný v a l e c* a *stlačovací v a l e c;* 512 *transmise* namiesto *t r a n s m i s i a;* 602 *vanová nádoba* namiesto *v a ň o v á nádoba;* 611 *vieko nádoby* namiesto *v e k o nádoby,* prípadne *v r c h n á k nádoby;* 617 *klapka uzatvárací* namiesto *klapka u z a t v á r a c i a;* 701 *zvorková skríňa* namiesto *s v o r k o v á s k r i ň a;* 703 *čerpadlo chladivá* (?) namiesto *čerpadlo c h l a d i v a;* 804 *základní doska reaktoru* namiesto správneho *základná doska r e a k t o r a.* Napokon zostalo z češtiny nepreložené v poznámke 13 na str. 15 *podle Punga* namiesto *p o d ľ a Punga.* Že ide o nevedomosť alebo o nedbajstvo, o tom svedčí dvojnásobný výskyt chýb — v systematike aj v registri (okrem prípadov 310, 351, 352, 617 a 701).

Popri týchto hromadných chybách nachádzame aj nevhodnú väzbu 607 *pätka pre zdvíhanie* (aj v registri) namiesto *pätka n a z d v í h a n i e.* Slovenské substantívum *reťaz* je ženského rodu, ale v tejto norme máme 904 *závesný reťaz m* (aj v registri) namiesto *z á v e s n á reťaz f.*

Napokon niečo k termínom. Popri správnom slovenskom termíne *záchytka* (619 *záchytka kalu*) nachádzame v 705 (aj v registri) *teplomerová fimka* namiesto *teplomerová z á c h y t k a.* Podobne je pochybný termín 510 „stradač (čes. střadač), teda len hláskove poslovenčený. Technici si musia rozhodnúť, či im vyhovie termín *zberač* alebo *zásobník.* Diskutabilný sa nám zdá termín *skrutkovnica* (359 *jednoduchá skrutkovnica,* 360 *zväzková s.,* 361 *dvojzväzková skrutkovnica,* 362 *viacchodová* (v registri chybne podľa češtiny *viacchodá*) *skrutkovnica* namiesto českého *šroubovice.* Myslíme si, že organicky utvorený a už zaužívaný termín *skrutkovica* vyhovuje aj v týchto prípadoch. Termíny č. 108, 109 a 110 *výmenné časti, ľahko výmenné časti, nevýmenné časti* by boli azda priezračnejšie, keby sme v nich použili adjektívum *vymeniteľný: v y m e n i t e ľ n é časti, ľahko v y m e n i t e ľ n é časti.*

Po tomto výpočte chýb a po pripomienkach k 173 heslám ČSN 34 5127 zostáva len opýtať sa: Dokedy ešte v písomnostiach celoštátneho dosahu, pre ktoré nemôže byť prekážkou jazykovej úpravy ani otázka finančná ani časová, bude sa slovenčina takto macošsky odbavovať?

M. Marsinová

SPYTOVALI STE SA

Trusty a koncerny. — Ing. V. Hirner, Závody ťažkého strojárstva, Martin: „Prečo sa trusty a koncerny nepomenúvajú slovenskými výrazmi? Sú tieto slová potrebné aj v našej socialistickej ekonomickej sústave?"

Je prirodzené, že v slovenskom odbornom názvosloví treba ustaľovať, používať a uprednostňovať slovenské názvy. Ale to je len jedna tendencia, ktorá sa pri ustaľovaní odborného názvoslovia môže uplatňovať. Zanedbávať nemožno ani internacionalizačné tendencie. Slovami *koncern, trust* a i. nadväzuje slovenské ekonomické názvoslovie na inojazyčné názvoslovia, čo má v praxi neoceniteľné výhody. V odborných kruhoch sa zrejme nepociťuje potreba nahradiť zaužívané jednoslovné cudzie názvy *koncern* a *trust* viacslovnými domácimi názvami. Tieto slová majú v odbornom ekonomickom názvosloví také postavenie ako v bežnej reči povedzme slová *futbal, basketbal* atď., ktoré sa takisto neusilujeme nahradiť domácimi slovami.

O tom, či sú názvy *trust* a *koncern* potrebné aj v našej ekonomickej situácii, mali by rozhodnúť ekonómi. Nie je však bez zaujímavosti uviesť, že v jazykových slovníkoch sa napr. slovo *trust* zaznačuje v dvoch významoch: 1. za kapitalizmu monopolistické združenie kapitalistov, v ktorom združené podniky strácajú svoju výrobnú, obchodnú a správnu samostatnosť, 2. v socialistických krajinách združenie štátnych podnikov na dosiahnutie lepšej organizácie výroby.

I. Masár

Komplic. — J. R. z Kamenian sa pýta na pôvod a význam slova *komplic,* pretože sa s týmto výrazom stretol vo viacerých televíznych inscenáciách kriminálneho charakteru. — My môžeme doplniť, že sa uvedené slovo vyskytuje aj v dennej tlači (napr. Smena 14. mája 1967).

Používa sa slovo *komplic* odôvodnene a má náležitú podobu ako slovo prevzaté do slovenčiny? Aký je pôvod a význam slova *komplic?*

Slovo *komplic* je francúzskeho pôvodu *(complice).* Aby uvedené prevzaté slovo vyhovovalo slovenskému pravopisnému systému, odklonila sa výslovnosť i pravopis v slovenčine od francúzštiny. Píšeme a vyslovujeme ho teda *komplic* (pozri aj pravopis slova *komplicita* v Slovníku cudzích slov, Bratislava 1965). Vo francúzštine sa však vyslovuje *komplís.* Takto ho uvádza J. M. Prídavok v Slovníku cudzích slov a výrazov v slovenčine (1939, 339 — s odkazom na complice, str. 124) s významom „spoluvinník, priateľ". Hodnotí ho ako výraz ešte nezdomácnený. Iné lexikografické diela toto slovo neuvádzajú. Nie je ani v Slovníku slovenského jazyka. Zato Slovník cudzích slov (S. Šaling, M. Šalingová, O. Peter — Bratislava 1965) uvádza slovo *komplicita* na strane 577 s významom „spoluvina, spolupáchateľstvo".

Z uvedených slovníkov vidíme, že slová *spolupáchateľ* a *komplic* sú na jednej významovej rovine. Slovo *komplic* používa sa dnes nielen v odborných prejavoch (v odbore kriminalistiky), ale aj v dennej tlači a televíznych inscenáciách tematicky čerpajúcich z kriminálneho prostredia. Práve

preto, že uvedený výraz k nám prenikol už dávnejšie a používa sa (i keď zriedkavo) v špeciálnom terminologickom význame, nemožno uvedené slovo obchádzať alebo hodnotiť ho ako slovo nepatriace do slovenskej slovnej zásoby. Môžeme ho používať v rovnakom význame ako slovo *spolupáchateľ*. Štylisticky sú však tieto výrazy rozdielne. Slovo *komplic* patrí do hovorového a publicistického štýlu. Pokiaľ ide o terminologické použitie v oblasti trestného práva, je však primeranejšie použiť slovo *spolupáchateľ*.

R. Kuchar

Konkanina, smaha, smog. — Čitateľ I. K. z Bziniec pod Javorinou nás vo svojom liste upozorňuje na slová *konkanina* a *smaha*. Vysvetľuje, aký význam majú v niektorých lokalitách na západnom Slovensku a spytuje sa, či ich nemožno používať v spisovnom jazyku. Zaujíma ho tiež súvislosť medzi smahou a anglickým slovom *smog*. Pripomína, že Slovník slovenského jazyka slová *konkanina* ani *smaha* nezaznamenáva.

Podstatné meno *konkanina* je nárečové slovo, známe na istej časti západného Slovenska. Na väčšine územia sa takto pomenúva veľkonočné jedlo, varená šunka s vajcom a klobásou. Inde sa takto nazýva len veľkonočná šunka alebo i voda, v ktorej sa šunka vyvára. Slovník slovenského jazyka takéto nárečové slová, používané len na obmedzenej oblasti, nezaznamenáva.

Slovo *smaha* je nesporne rozšírenejšie i známejšie. Odvodené slová s pôvodným praslovanským základom *smag-* sú doložené i v iných slovanských jazykoch. Na našom území boli a sú známe viaceré slová odvodené od tohto základu, napr. *smažiť, smahnúť, smaha* i *šmaha* (základný význam je „vysychať teplom, schnúť") i *smudiť, smud, smuha*. Málo známe je i slovo *smaha*, ktoré nie je ani v excerptoch pre Slovník slovenského jazyka. Staršie slovníky ho však zaznamenávajú. Bernolákov Slovár (IV, 3022) zachytáva podobu *smáha* (spálená vôňa pečených alebo varených vecí) a pripomína najmä úzus „kuchynská smaha". V tom istom význame zaznamenáva slovo *smaha* slovník F. Kotta i Slovenský slovník z literatúry aj náreční K. a M. Kálala.

Slovo *smaha* je domáce. V náležitom kontexte sa mu netreba vyhýbať, i keď sa dnes v neutrálnom spisovnom jazykovom prejave nepoužíva a nepatrí do aktívnej slovnej zásoby.

V ostatnom čase k nám prenikajúce anglické slovo *smog* (Slovník cudzích slov ho vysvetľuje ako dymovú clonu vo veľkomestách, vznikajúcu najmä spaľovaním motorových olejov a pohonných hmôt), vzniklo spojením častí anglických slov *smoke* (dym) a *fog* (hmla); *smo-(ke) + (fo)-g = smog*. S naším slovom *smaha* teda nesúvisí.

I. Ripka

‚Nazatiaľ' — nateraz, zatiaľ. — J. J. z Liptovského Mikuláša: „Prosím Vás o vysvetlenie správnosti používania slova *nazatiaľ*. Chcel by som vedieť, či je takto utvorené slovo správne a či ho možno v spisovnej slovenčine používať."

Výraz *nazatiaľ* je novotvar a v spisovnom jazyku ho nepoznáme (vidieť to napr. aj z toho, že ho nenájdeme v slovníkoch spisovnej slovenčiny). Odpoveď

na otázku, či je toto slovo v spisovnom jazyku správne, nám vyplynie z rozboru jeho slovotvornej stránky.

Na základe tohto rozboru sa ukazuje, že podoba *nazatiaľ* vznikla akýmsi prekrížením slov *zatiaľ* a *nateraz* tak, že sa časť *na-* (analogicky podľa významovo príbuzného výrazu *nateraz*) pridala aj k základu *zatiaľ*. Toto „pripodobnenie" slova *zatiaľ* k slovu *nateraz* však nepokladáme za náležité a potrebné, lebo výraz *zatiaľ* sám (bez časti *na-*) má význam „nateraz", „predbežne"; čiže nepotrebuje už časť *na-*.

Z toho vychodí, že podobu *nazatiaľ* nepokladáme v spisovnej slovenčine za potrebnú a odôvodnenú ani zo systémového hľadiska (spôsob utvorenia, neodôvodnené narúšanie ustálenej a pevnej jednotky slovnej zásoby novým výrazom), ani z funkčného hľadiska (novotvar *nazatiaľ* sa významovo vôbec neodlišuje od ustálenej podoby *zatiaľ*, príp. *nateraz*), takže ho nemožno ako prvok spisovného jazyka štylisticky využiť. V spisovnom jazyku treba teda používať ustálené a všeobecne zrozumiteľné výrazy *zatiaľ* alebo *nateraz*, príp. aj *predbežne*.

J. Kačala

Inventúrny súpis nie je inventárny súpis. — L. Németh, účtovník JRD z Tehly: „Vysvetlite mi, prosím, aký je rozdiel medzi slovami *inventúrny* a *inventárny*. Nie je *inventúrny súpis* a *inventárny súpis* to isté?"

Prídavné meno *inventárny* znamená „patriaci k inventáru, vzťahujúci sa na inventár, uvedený v inventári". Keď sa robí súpis náradia, nástrojov atď., t. j. keď sa zostavuje istý inventár, treba hovoriť o inventárnom súpise.

Prídavné meno *inventúrny* značí „týkajúci sa inventúry".

Slovo *inventár* má dva významy: 1. súhrn prostriedkov, 2. podrobný súpis majetku, najmä hnuteľného. Druhý význam tohto slova je veľmi blízky významu slova *inventúra*, ktoré znamená „spisovanie, spísanie inventára, zistenie stavu zásob tovaru k istému dňu". Spojenia slov *inventárny súpis* a *inventúrny súpis* sú z jazykového hľadiska celkom správne, ale je medzi nimi významový rozdiel, ktorý sa dá najľahšie pochopiť tak, keď si uvedomíme, že prídavné meno *inventárny* patrí k podstatnému menu *inventár* a prídavné meno *inventúrny* k podstatnému menu *inventúra*.

I. Masár

Vyklápacie auto, vyklápačka. — A. J. z Bratislavy: „Obľúbenou detskou hračkou je auto. Používame správne pomenovania *vyklápačka* a *vyklápacie auto*? Ktorému z nich máme dať prednosť?"

V uvedených prípadoch ide o utvorenie pomenovaní pre istý druh nákladného auta z nedokonavého slovesa *vyklápať* s významom „prevrátením vysypať obsah niečoho, vyprázdniť". Medzi výrazmi *vyklápacie auto* a *vyklápačka* je iba rozdiel štylistický. Pomenovanie *vyklápacie auto* je štylisticky neutrálne podobne ako pomenovanie *nákladné auto*. Toto dvojslovné pomenovanie možno používať v odbornom štýle, ale aj v bežnom rozhovore. Jednoslovné pomenovanie *vyklápačka* naproti tomu možno použiť len v hovorovom štýle ako slangový výraz.

Obidve pomenovania sú správne, ale treba mať vždy na zreteli ich štylis-

tickú platnosť. Pri hre s autom, ktoré má vyklápaciu korbu, hovorme o tomto type auta ako o vyklápačke.

R. Kuchar

Manchester — menčester. — Náš stály čitateľ A. Ch. z Banskej Bystrice sa spytuje, či by sa názov anglického mesta *Manchester* nemohol písať *Menčester.* Pri svojej úvahe vychádza zo zistenia, že názov látky, ktorá je pomenovaná podľa tohto mesta — *manchester,* sa dakedy píše podľa výslovnosti, teda *menčester.*

V našej odpovedi na otázku pôjde o dve veci. Je pravda, že sa v písaných jazykových prejavoch stretávame s podobou *menčester.* Situácia je však zatiaľ taká, že všetky slovenské normatívne príručky uvádzajú podobu *manchester* ako jedine správnu. Keďže tu už ide o značne zdomácnené slovo, bude Slovenská pravopisná komisia uvažovať o tom, aby sa do normatívnych príručiek dostala podoba *menčester.*

Pokiaľ ide o písanú podobu názvu mesta *Manchester,* nemožno tvrdiť, že by tento názov bol už taký zdomácnený, aby sme mohli písať *Menčester.* Pri miestnom mene *Manchester* nejde totiž o taký zdomácnený názov ako *Viedeň, Varšava, Drážďany* a pod. A nedá sa súhlasiť ani s návrhom, aby sa písaná podoba všeobecného podstatného mena, teda *menčester,* preniesla i na vlastné meno. Takýto postup sa totiž v jazyku neuplatňuje. Iste každý pozná známy nápoj *koňak.* Jeho názov je utvorený podľa pomenovania francúzskeho mesta *Cognac.* Keď však píšeme o tomto meste, nemôžeme mu dať podobu *Koňak.* Alebo iný príklad. Druh šumivého vína — *šampanské víno* je pomenované podľa francúzskeho kraja *Champagne.* Ak by sme však písali o tomto kraji, istotne by nik nenapísal *Šampaň.* Ďalším príkladom je slovo *bajonet* (podľa názvu francúzskeho mesta *Bayonne*).

Na záver znova zdôrazňujeme, že názov mesta *Manchester* nemožno písať *Menčester,* hoci pri výrobku, ktorý je pomenovaný podľa názvu tohto mesta, možno uvažovať o podobe *menčester.*

Š. Michalus

Žiaruvzdorný, žiar — v žiare. — Československá vedecko-technická spoločnosť, Košice: „Prečo sa ustálila podoba *žiaruvzdorný,* keď v iných podobných prípadoch spája dve slová do jednej zloženiny samohláska *o*? Ako skloňujeme slovo *žiar (6. pád)*?"

V zloženom prídavnom mene *žiaruvzdorný* niet spojovacieho vokálu *o* preto, že pri tvorení tejto zloženiny rešpektovala sa väzba slovesa *vzdorovať* (*vzdorovať niečomu* — ide o väzbu s datívom). Je síce pravda, že zložené slová tohto typu spravidla majú spojovacie *-o-,* napr. *vzduchotesný, vodotesný, plynotesný,* ale ani druhý postup, t. j. zachovávanie slovesnej väzby nemožno kvalifikovať ako chybu (porov. *chvályhodný*). Podoba *žiaruvzdorný* je zachytená v odborných príručkách (Terminológia silikátového priemyslu, Bratislava 1965, 54) i v Slovníku slovenského jazyka V, str. 803.

Slovo *žiar* má v 6. p. j. č. pádovú príponu *-e,* teda v žiare (ako na dube).

I. Masár

Konkanina, smaha, smog. I. Ripka 254
‚Nazatiaľ' — nateraz, zatiaľ. J. Kačala 254
Inventúrny súpis nie je inventárny súpis. I. Masár 255
Vyklápacie auto, vyklápačka. R. Kuchar 255
Manchester — menčester. Š. Michalus 256
Žiaruvzdorný, žiar — v žiare. I. Masár 256

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, populárnovedný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Ročník 2, 1968, číslo 7. Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Štefanovič. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., závod 2, Nitra, odl. prev. 21, Komárno. Povolené výmerom SÚKK, č. 1015/IV-66.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968.

Cena Kčs 3,—